

Hadak útján

80 éve történt, Budapesten

••• Gönczi Ambrus

A magyar fővárosért vívott küzdelem 80 évvel ezelőtt, 1945 februárjában fejeződött be, mely a második világháború legvéresebb főváros-ostromai közé tartozik. Hitler feláldozta Budapestet és német-magyar védőseregét.

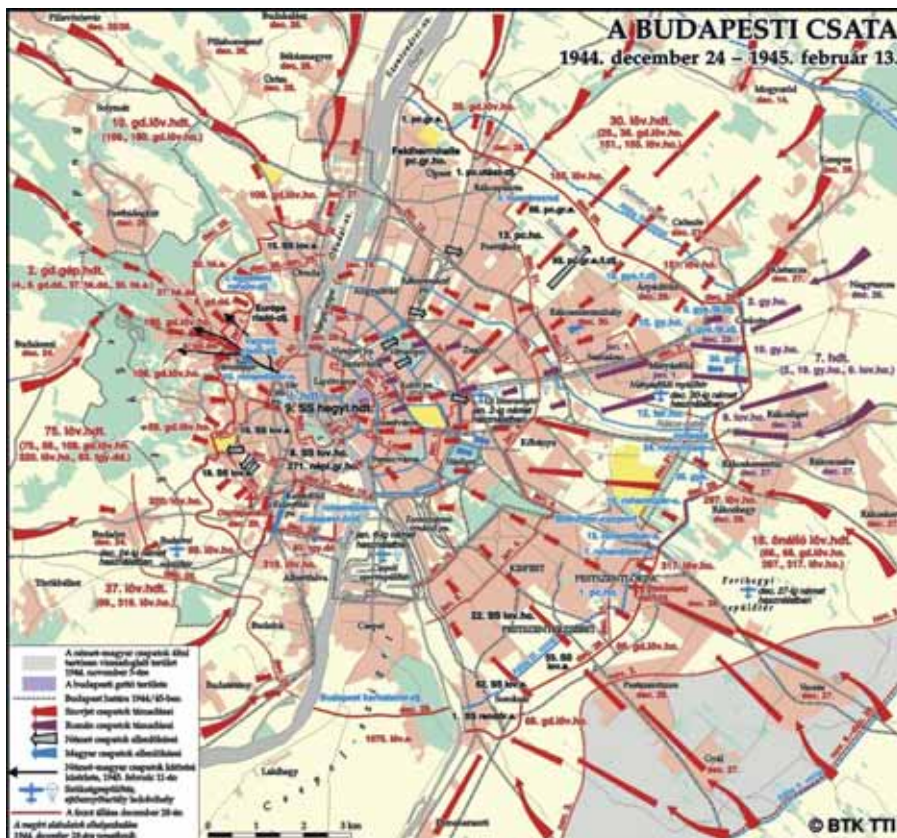
Tényleges ostroma 102 napig tartott, a harcokban elesett katonák száma mindkét oldalon óriási volt: a min-tegy 80 ezres német-magyar védőseregből 32 ezer katona esett el, a Vörös Hadsereg és a román hadsereg halottainak számát szinte megbecsülni is nehéz: nagyjából 80 ezerre tehető. Fővárosunk polgári lakosságának vesztesége is hatalmas volt, 38 ezer ember halt meg az ostrom idején.

A Vörös Hadsereg csapatai 1944. október végén, a Tiszántúl elfoglalása után indultak a magyar főváros elfoglalására. December 8-ig három nagyobb hullámban támadták a német-magyar védővonalakat, melynek eredményeképp a *Rogyion Jakovlevics Malinovszkij* marsall irányította II. Ukrán Front csapatai északkeletről elérték a Balassagyarmat – Diósjenő – Vác vonalat, Érdtől délnyugatra pedig megközelítették a fővárost védő, Szabadbattyánon, Gárdonyon, Ráckeresztúron keresztül húzódó Margit vonalat. Időközben a *Fjodor Ivanovics Tolbuhin* marsall vezette III. Ukrán Front is bekapcsolódott Budapest körülrészesítésébe. December 25-én délelőtt a II. gépesített gárdahadtest kiverte a védőket a Hűvösvölgyből, a Hármasha-

tárhegyről, a Szabadság hegyről, és elfoglalta a Kelenföldi pályaudvart. Pest délkeleti oldalán január 1-jén a szovjetek a Rákoskeresztúri temetőig jutottak, és betörték Kispestre.

Január 6-án elfoglalták Kőbányát, a Mária Valéria-szükséglatótelepet védő német csapatok felszámolása után elérték a Könyves Kálmán körutat és elfoglalták a Népligetet. Január 9-ig Pest összes peremvárosa szovjet kézre került, s az előrenyomuló egységek már mindenhol elérték a külső (Könyves Kálmán – Hungária – Róbert Károly) körutat. Január 11-én elfoglalták a Kerepesi temetőt, január 13-án a Ferencvárosi Rendező-pályaudvart, január 15-én pedig a Boráros teret, s így dél felől már a belváros közelébe jutottak. A németek január 17-én éjjel kiürítették Pestet, másnap felrobbantották a Lánchidat és az Erzsébet

hidat, s ezzel véglegesen megszakadt az összeköttetés a két oldal között. Ekkorra már az összes, Budát és Pestet összekötő híd megsemmisült, hiszen a déli vasúti összekötő hidat még december 31-én, a Horthy Miklós hídát január 1-jén, a Ferenc József hidat 16-án robbantották fel. Február 10-én már csupán a Gellérthegy és a Várhegy maradt német kézen. A következő nap az ostromlók elfoglalták a Citadellát. Ekkor Budapest főparancsnoka, *Karl Pfeffer-Wildenbruch* Waffen-SS Obergruppenführer (minimum tábornoki rang) és rendőr vezérez-

Térkép Budapest elfoglalásáról

redes a mintegy 40 ezer fős német és magyar katonaság élén a kitörés mellett döntött. A kitörés után a német frontvonal elérése mintegy 800 embernek sikerült, a katonák legtöbbje azonban a budai várban, a vár lábánál, vagy a Vérmezőn és környékén lelte halálát. A Vörös Hadsereg február 13-ára elfoglalta Budapestet.

Fotó: tit.abk.hu/Barna Ákos – Nagy Béla

Városunk

XXVIII. évfolyam 2. szám

L	1	Hadak útján
		Gönczi Ambrus (gyűjteményvezető)
Ó	3	Vasúti mérnökből régész
		Éder Katalin – Takács Ágoston (régészek)
B	5	Élet az óvóhelyen
		Mihályi Balázs (térképész)
M	7	Budapest védelmében
		Babucs Zoltán (hadtörténész)
O	9	Frontvonal árnyékában
		Földváry Gergely (gyűjteményvezető)
L	10	Út a Teve utcai épületig
		Szász Károly (levéltáros)
A	13	Elhallgatott múlt
		Pető Andrea (egyetemi tanár)
T	16	Ferencvárosi évek
		Németh Nyiba Sándor (író, költő)
R	17	József Attila-lakótelep
		Gönczi Ambrus (gyűjteményvezető)
A	18	Könyvszemle
T	20	Holokauszt Emlékközpont
		Lénárt András (történész)

Támogassa adójának 1%-ából a Budapesti Honismereti Társaságot!

A Budapesti Honismereti Társaság kéri tagjait és támogatóit, hogy minél többen ajánlják fel egyesületünk számára adójuk 1%-át. A támogatást működésünkre, a „Városunk – Budapesti Honismereti Híradó” 2025. évi számainak kiadására és terjesztésére használjuk majd fel. Egyben ezúton is köszönjük támogatóinknak múlt évi adóhozjárulásait!

Budapesti Honismereti Társaság
Adószámunk: 19673903-1-41
1043 Budapest, Berda József utca 48.

Miért nézzem meg a www.bpht.hu-t?

Mert a fővárosi Helytörténeti Portálon találok meg:

- a legfrissebb fővárosi helytörténeti híreket;
- az Ajánlott oldalak menüpontjában a legrövidebb utat a hazánkban kiadott történettudományi, levéltári, hadtörténeti, irodalom- és nyelvtörténeti folyóiratokhoz, múzeumokhoz, könyvtárakhoz, magyar elektronikus újságokhoz, honlapokhoz;
- a legtöbb információt a fővárosi és kerületi helytörténettel foglalkozó civil szervezetekről, gyűjteményekről;
- a Városunk összes eddig kiadott számát;
- az Archívumban a Budapesti História 131 előadásának szerkesztett változatait.

Csak ezekért!

Alapította a Budapesti Honismereti Társaság és a Budapesti Történeti Múzeum
Kiadja a Budapesti Honismereti Társaság
Felelős kiadó: Breinich Gábor
1043 Budapest, Berda József u. 48., tel.: 370-0652
E-mail: info@bpht.hu
Internet: www.bpht.hu
Felelős szerkesztő: Gábor Tibor
Szerkesztőbizottság: Breinich Gábor, dr. Buda Attila, dr. Róbert Péter, dr. Sándor Tibor, dr. Sipos András

A VÁROSUNK belföldi előfizetési díja 1200 Ft/év. Előfizetésben terjeszti a Magyar Posta Zrt. Postacím: 1900 Budapest. Előfizetésben megrendelhető az ország bármely postáján, a hírlapot kézbesítőknél, www.posta.hu WEBSHOP-ban (<https://eshop.posta.hu/storefront>), e-mailen a hirlapelofizetes@posta.hu címen, telefonon a 06-1-767-8262 számon, levélben a MP Zrt. 1900 Budapest címen. Külföldre és külföldön előfizethető a Magyar Posta Zrt.-nél: www.posta.hu WEBSHOP-ban (<https://eshop.posta.hu/storefront>), postán: 1900 Budapest, telefonon: 06-1-767-8262 és e-mail-en: hirlapelofizetes@posta.hu. A Budapesti Történeti Múzeumban, Budapest Főváros Levéltárában, a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár központi és fiókkönyvtáraiban, a kerületek helytörténeti gyűjteményeiben, múzeumaiban és a Budapesti História előadójainak ingyenesen is terjesztett. Helytörténeti magazinunk Budapest Főváros IX. kerület Ferencvárosi Önkormányzata és a Nemzeti Kulturális Alap támogatásával valósult meg.

Nyomda: PrintWorks Nyomda Kft. • Print: ISSN 1418-4273 • Online: ISSN 2732-1681

Vasúti mérnökből régész

Emlékezés Garády Sándorra (1871–1945)

••• Éder Katalin – Takács Ágoston

Műgyetemen végzett egyetemi tanulmányai után az 1871-ben született Garády (Gradl) Sándor, a Magyar Államvasutaknál helyezkedett el, és itteni pályafutása során részt

vett számos vasútvonal fejlesztésében, kiépítésében. 1903-tól a Kereskedelmi Minisztériumban miniszteri tanácsosként dolgozott. 1920-ban történt nyugdíjazása után lehetősége nyílt arra, hogy az őt már korábban foglalkoztató régészet és történelem felé forduljon.

Garády Sándor (bal oldalon) a Bugát utcai ásatás fényképezése közben

A nyéki templom két periódusának manuáléja, a bal alsó sarokban a templom helyének jelölése a telken belül

azonban elsősorban a középkor kérdései felé orientáltak, ennek következtében sok fontos lelőhely első, alapvető kutatását végezte el a főváros területén, mint a Budaszentlőrinci pálos kolostor, a nyéki vadászkastély, Nyék középkori települése és temploma, a svábhegyi Városkút.

Mivel állandóan figyelemmel kísérte a fővárosi építkezéseket, így a Víziváros, a Tabán, valamint a Bugát utca környékén végzett megfigyeléseivel, leletmentéseivel és feltárásaival a közép- és törökkori Buda topográfiai kutatásának alapjait vetette meg, amik a mai napig megkerülhetetlenek. Kezdetől fogva a Székesfővárosi Múzeum Régészeti Intézetének keretében tevékenykedett, de valójában soha nem vált hivatásos régésszé. Külső munkatársként, amatőr régészként ugyanakkor az akkori kor színvonalát jóval meghaladó

szemlélettel és gyakorlattal végezte feltáró és feldolgozó munkáját. Ásatásait a folyamatosan vezetett ásatási naplói-ban részletesen dokumentálta, ezeket a naplókat és Garády Sándor tudományos hagyatékát a Budapesti Történeti Múzeum őrzi. A középkori történelmen kívül újkori kérdésekkel is foglalkozott, így megírta például az óbudai Selyemgombolyító történetét, felkutatatta a felszámolásra ítélt temetőkből az értékesebb vagy nevezetesebb sírköveket. Tevékeny életére 1945. február 4-én tragikus halál tett pontot, amikor az akkor már tíz éve otthonát jelentő Budafoki út 22. számú házat bombatalálat érte és a ház több lakójával együtt ő is életét veszítette.

Garády Sándor munkássága vetette meg a főváros középkori és törökkori régészeti kutatásának alapját, az általa végzett feltárások, az azokból származó leletek pedig az akkor már évtizedek óta működő Székesfővárosi Múzeum középkori gyűjteményének alapjává váltak, így be-

teljesítve az alapítóigazgató, Kuzsinszky Bálint álmát a múzeum gyűjteményeiről.

Garády Sándor nélkül Budapest számos régészeti emléke megsemmisült volna, vagy napjainkig ismeretlen lenne számunkra.

Halálának 80. évfordulója alkalmából, 2025. február 4-én a Farkasréti temetőben a Nemzeti Sírkert részévé nyilvánított sírját unokái, dédunokái és ükunokái jelenlétében megkoszorúztuk, és felidéztük munkásságát egy emlékkonferencia keretében a Budapesti Történeti Múzeum Vármúzeumában.

Sokszínű életét és régészeti munkásságát a Budapesti Történeti Múzeum hon-

Garády Sándor portréja (1918)

Garády feltárása a Tabán területén, háttérben a már lebontott városnegyeddel (1936–1937)

lapján egy online emlékkiállítás mutatja be „Isten nevében megkezdjük az ásatást!” címmel. A kiállítást három főbb témakör köré építettük fel. Az első rész Garády Sán-

dor életével foglalkozik, itt származásáról, családja budapesti történetéről lehet többet megtudni, valamint tanulmányairól és budapesti lakóhelyeiről. A második témakör vasúti mérnöki és miniszteri tanácsosi pályafutásának állomásait mutatja be, ennek vége már átvezet a harmadik nagy tematikus egységhez, ami régészeti kutatásait foglalja magába. A 31 lelőhelyet bemutató részben helyszínenként – térkép segítségével – régészeink összefoglalását lehet olvasni Garády feltárásairól, azok értékeléséről, ami gazdag képanyaggal párosul.

Akinek felkeltettük érdeklődését Garády Sándor munkássága iránt, az a kiállítást ezen a linken érheti el: <https://btm.hu/online-kiallitasok/isten-neveben-megkezdtuk-az-asatast-garady-sandor-emlekkiallitas/>.

Feláldozott főváros

Budapest, 80 évvel ezelőtt

•••• Gábrriel Tibor

Talán nem véletlen, hogy a Gázai övezetről látott fotók, riportok juthatnak eszünkbe, mikor az 1944–1945-ös budapesti ostrom fővárosi háborús kárait rögzítő felvételekkel találkozunk a Magyar Építészeti Múzeum Bajza utcai Műhelytér kiállítóhelyén. 80 évvel ezelőtt a Vörös Hadsereg Moszkvában díszsortúzzal ünnepelhette 1945. február 13-án Budapest elfoglalásának napját.

A magyar politikai vezetés 1944 novemberében Budapestet nyílt várossá javasolta nyilvánítani, azonban ezt Németország állam- és kormányfője, Adolf Hitler kategorikusan elutasította. Fővárosunkban így – peremtelepüléseit is beszámítva – 102 napig feszültek egymásnak a két diktatúra hadseregei, az ostromgyűrű karácsonykor vált teljessé, 52 napig tartott.

A budapesti ostrom alatt az ipari területek részben porrá égtek, a városi köz-műszolgáltatás (gáz, villany), a szervezett élelmiszerellátás fokozatosan, december

végére, január elejére megszűnt, a vízellátás részlegesen volt megoldott. Kiszáradtak a szennyvízcsatornák, járványveszély alakult ki. A lakosság a pincékben vacogott, a jegyrendszer miatt is élelmiszert

tartalékolni nem tudott, az éhhaláltól a védők 30 ezer elhullott lova mentette meg.

Budapest polgári népessége 1945 márciusa végén 866 ezer fő, ebből 515 ezer lakos nőnemű volt. A győztesek egyesek szerint közel százezer nőt erőszakoltak meg, mások szerint „csak” a városi lakosság 5–10 százalékát, 40–80 ezer aszszonyt, leányt. Pest elfoglalása után szűnt meg a zsidó gettóba zárt emberek megpróbáltatása, szisztematikus legyilkolása, éheztetése. Budapestről és agglomerációjából az ostrom után mintegy 40 ezer polgári személyt hurcoltak el Szovjetunióba malenkij robotra, rabszolgamunkára.

Fővárosunk negyvenezer épületének (295 ezer lakás) 26 százaléka maradt ép-ségben. Megsérült az épületek 47 százaléka, súlyosan sérült 23 százaléka, teljesen megsemmisült 4 százaléka (cca. 14 ezer

lakás). A legnagyobb pusztítást az I. kerület szenvedte el.

Európa fővárosai közül csupán Berlin és Varsó jutott hasonló tragikus sorsra – Budapest épületeit is rommá lőtték, polgári lakossága számunkra szinte elképzelhetetlen megpróbáltatásokat szenvedett.

Fotó: Fortepan/Vörös Hadsereg

Lerombolt Lánchíd és a romokban heverő budai oldal

Budapest utolsó ostroma, a város és a polgári lakosság sorsa a magyar nemzettudat számára azért is fontos esemény, mivel a rendszerváltoz(tat)ásig tabu témának

számított, a „társadalmi” emlékezet fel dolgozni nem tudta, még sokszor a családokon belül sem valósult ez meg. A második világháború történéseit tekintve azonban Budapest tragédiája nem számított kiemelt jelentőségűnek.

Tizenkét hét a pokolban

Várhegy ostrom alatt és utána

•••• Balázs Attila

Buda ostroma 80 évvel ezelőtt, február 13-án ért véget a második világháborúban. A Várkert Bazárban idén ezen a napon tartották a megnyitóját annak a szabadterei fotókiállításnak, amely „Tizenkét hét a pokolban – Budapest ostroma a Várhegyen” címet viseli, és húsz tablón idézi fel az ostromlott város megpróbáltatásait.

A megnyitó ünnepséget a Várkert Bazárhoz tartozó YBL6 Művészeti térben tartották, ahol egy kerekasztal beszélgetés során idézték fel azokat a tragikus heteket, amelyet a Várbeli lakosoknak kellett átélniük a világháború egyik leghosszabb és legpusztítóbb városostroma során. Madaras Bence a Várkapitányság vezérigazgatója, Almássy Kornél a Magyar Építészeti Múzeum és Műemlékvédelmi Dokumentációs Központ igazgatója és Hingyi Lászlóné, aki gyermekként a Várban élte át az ostromot, vett részt abban a beszélgetésben, amelynek fókuszsa első sorban az volt, hogy a civilek miképpen vészték át az ostrom megpróbáltatásait.

Maga a kiállítás is erre koncentrál, a nagyméretű, háborús rombolást ábrázoló fotográfiák mellé olyan idézeteket választot-

tak a szervezők, amelyek egy-egy személyes memoárból származnak, és felidéznek az ostromgyűrűbe zárt város mindennapjait. A beszélgetés során a legmegrázóbbak azok a visszaemlékezések voltak,

amelyeket Hingyi Lászlóné osztott meg a jelenlévőkkel. Felidézte többek között, hogy a vízellátás megszűnésével minden nap meg kellett oldani az óvóhelyen lévők tiszta vízhez jutását. Ez leggyakrabban a hó és jég begyűjtését jelentette, de sokan soha nem tértek vissza erről az útkajáról. Szívmelengető volt azonban, ahogy felelevenítette, hogy a kis tacsó kutyájukkal sikerült mégis túlélniük a Vár szovjetek általi elfoglalását, és hiába ért véget az ostrom február közepén, csak márciusban tudták elhagyni az óvóhelyet, mert nem maradt otthonuk, ahová visszaköltözhetek volna.

A kiállításhoz rendhagyó történelemóra is kapcsolódik, amelynek keretében középiskolás diákok ismerhetik meg a Várhegy világháborús történetét. Időszaki tárlatunk március végéig ingyenesen megtekinthető a Várkert Bazár rámpáján.

Fotó: BHT

A pódiumbeszélgetés résztvevői:
Nánay Mihály,
Hingyi Lászlóné,
Madaras Bence és
Almássy Kornél

Élet az óvóhelyen

Mindennapok az ostrom idején

••• Mihályi Balázs

Budapest ostroma meghatározó trauma maradt mindazon civilek számára, akik azt átélték. A főváros bekerítését követően 1944 karácsonya és az év vége között szinte mindenki leköltözött óvóhelyre, ami az élet színtere lett a következő hónapokra.

Óbudán 1944. december 25-én *Újváry György* is leköltözött: „Házunk lakóival egyetértésben úgy döntöttünk, hogy lemegyünk a ház végében lévő biztonságosabb szuterénbe, a házmeisteri lakásba. Minden lakó gondosan összezsomagolta holmiját (ágybetéteket, sezlonoikat, ágyneműket) azon túl csak a legszükségesebbeket, mert 22 embernek kellett elférnie a 2 szoba-konyhas lakásban. A fekvőhelyeket szorosan egymás mellé tölték, összesen tízet, az élelmiszereket a konyhába pakolták (lisztet, babot, borsót stb.), az ablakokat pedig elsötétítették. Áram már

számították, hogy egy hónapra. Ez nem sok, de a ház vicinéje dolgos aszszony...” Budán a Bartók Béla út egyik pincéjében 10 cm okozta a viszályt: „Délután az öreg Dippol néni fotelját eltoltuk kissé, mert már nagyon rálógott Jónás úr fejére éjjel alvás közben. Dippol úr és Havasné egész délután és este azon veszekedtek, hogy 10 cm-rel odébb tettük a fotelt. Parázs vita volt, de lefekvésére minden elcsendesedett.”

A lakhatás mellett az élelmezés és főzés kulcskérdés volt a lakók között, egyeseknek volt még saját készlete, másoknak viszont hamar elfogyott az élelme és próbáltak jegyre kenyeret, lóhúst szerezni. Január 3-án Pesten *Asztalos Sándor* néknál: „Az étrendünk még egész normális, tart a készletünk-

Mise egy óvóhelyen (1944)

Fotók: Fortepan/Mihályi Balázs

Fotó: Fortepan

nem volt, petróleumlámpát is csak főzéskor tettek a konyhába. Sötétben az ágyakon kuporogtunk, úgy hallgattuk az ágyúdörgést és az aknarobbanások zaját.”

Az óvóhelyet azonban csak rövid ideig való tartó tartózkodásra tervezték az állandó életvitelszerű használathoz túl szűkek voltak. *Szebeny Klára* Budán egy villa pincéjében kialakult állapotról így írt: „Minden képzeletet felülmúl a zsúfoltság ebben a kis fürkében, három ágy, több fotel, egy asztal van felállítva benne, nem beszélve a kis sparhedről, ami egyúttal fűtés is. Az ágyneműt nappal mindig fölviesszük, mert nem lehetne férni tőle.”

A zsúfoltság magával hozta a konfliktusokat, amit még fokozott, hogy az egyébként elkülönült életet folytató társadalmi osztályok tagjai kényszerűségből összeszorultak. Pesten *Nagy Lajos* néknál a takarítás váltotta ki a vitát: „A konyha takarításáról vitáznak az asszonyok, nem tudnak megegyezni. Legtöbbször sérelmes a takarítás. Alacsonyrendű munka, csak proletárnak való. Azt a tervet agyalták ki, hogy takarítson a viciné, fizet neki mindenki öt pengőt egy hónapra. Így

Margit körút a Keleti Károly utcából nézve – balra a Regent ház maradványa, szemben a Szász Károly utca torkolata (1945)

Egy nő a pesti alsó rakpart harckocsi akasztó síntorlaszainál (1945)

rögtönzött oltárnál az óvóhely belsejében mondott a pap. Elcsigázott, agyon szenvedett lelkünknek végtelenül jól esett a vigasztalás, hosszú idők után újra szentmisét hallgatni.” A szovjet csapatok megérkezéével az óvóhelyen élők ellen megindult a zabrálás, a nők elleni erőszak és a malenkij robotra való elhurcolás.

ből. Kenyeret már nem kapni a péknél, vagy órákon át kell érte sorban állni, de mi a hazai lisztből tudunk otthon sütni, így még spórolnunk sem kell a kenyérrel. [...] A többi lakók vagy fenn a saját lakásukban főznek, vagy a házmeisterlakásban, vagy a fűszerezésnél, persze a veszekedés állandó.” Budán *Szebeny Klára* néknál: „[...] készleteink lassan, de biztosan fogynak. Kenyeret például alig eszünk, négy napig tart egy másfél kiló lisztből sült kenyér kilencünknek. Általában, ha nem is éhezünk kimondottan, de állandóan éhesek vagyunk. Reggeli-re két-három szem főtt krumpli... ebédre egy tányér bableves, vacsorára egy tányér paradicsomos káposzta.” Az ostrom előrehaladtával aztán a készletek szinte mindenhol kimerültek és a lóhús és hüvelyes növények jelentették a túlélést.

Az élelmezés mellett a hitélet is fontos volt február 8-án *Petelényi János* nék óvóhelyén misét tartottak: „Délelőtt katolikus pap jelent meg az óvóhelyen, és elhozta az Oltáriszentséget. A legtöbbször gyóntak és áldoztak a szentmise alatt, amit egy

Élet az ostrom után

Ferencváros épületei, közlekedés

••• Gönczi Ambrus

Soha nem tapasztalt pusztulást okozott Budapest ostroma, szinte nem maradt belövéstől, bombatalálattól vagy golyótól nem érintett épület. A IX. kerületben is hatalmas volt a pusztítás, szinte az összes nagyobb gyár és üzem kiégett, több mint ezer lakóház szenvedett súlyos sérüléseket, ezek közül 31 teljesen megsemmisült. Majdnem 5000 lakás vált lakhatatlanná, szinte megbecsülni is lehetetlen, hányan maradtak fedél nélkül.

Az újjáépítés azonban szinte a harcok végeztével azonnal megkezdődött. Az üzemekben hamarosan megindult a munka, az óvóhelyekről visszatértek az emberek otthonaikba, s a közlekedés is megindult az utcákon. Arról, hogy milyen pusztítással járt az ostrom, elég a Kálvin tér állapotát bemutatni példaként. Elvesztette négy, nagy alapterületű impozáns épületét a főváros egyik legforgalmasabb közterülete, valamint fő látványosságát, a Danubius-kutat. A Kecskeméti utca torkolatánál álló úgy nevezett Geist-házat és Pintér-házat, valamint az Üllői út – Kálvin tér találkozásánál található Pesti Első Hazai Taka-

palota, a Kálvin téri református templom, a Szent László és Szent István kórház. Kerületünk egyik legjellegzetesebb épülete, a Boráros téren 1883 óta működő gabonarakár, az úgynevezett Elevátorház szintén az elbontás sorsára jutott.

Fotó: Fortepan/Vörös Hadsereg

Az ostrom idején és a harcok végeztével természetesen megszűnt a városi közlekedés is: a romok járhatatlanná tették az utcákat, a leszakadt felsővezetékek miatt a villamosforgalom is szünetelt. Az egyetlen, ideiglenes megoldás az maradt, hogy a sebtében helyreállított síneken vonat-szerelvényekkel közelítették meg a főváros különböző részeit, élelmiszert szállítva a rászoruló lakosság számára. A Kálvin térről a Soroksári úti teherpályaudvar felől a Lónyay utcán, illetve az Üllői úton keresztül érkeztek az áruval megrakott vagonok.

Átkelésre várva az ideiglenesen kiegészített Szabadság hídnál (1945)

Fotók: Fortepan

répképző bérpalotáját, illetve a Hollandi-Magyar Biztosító székházának térre néző traktusát le kellett bontani. Helyükön egészen a rendszerváltozásig üres telkek és az azokra néző tűzfalak maradtak. A nagyobb kerületi intézmények közül súlyos károkat szenvedett az Iparművészeti Múzeum, a Fővám-

Szovjet katonák 1945. január elején a Ráday utca 15. számú ház előtt

helyezett pontonon át – megindult az 1-es viszonylat. 1946. január 5-én a Ferenc József hidat újra megnyitották, február 18-

én a Szent István Kórház és az Aréna út között a 23-as villamost is elindították, ezzel megteremtve a Kispest és Újpest közötti közvetlen kapcsolatot. Április utolsó napjaiban további hét járatot helyeztek üzembe. A helyreállítás első szakaszának záróakkordjaként májusban 6-os villamos indult újra a Nagykörúton. Hozzávetőleg áprilisra tehető, amikor Pest és Pest környéke rendszeres kapcsolatának közlekedési feltételeit megteremtették, és körülbelül ugyanebben az időben vált ismét lehetségessé, hogy a fővárosnak a hidak felrobantása következtében elszakított két városrészét újból összekössék.

Az élet tehát viszonylag gyorsan helyreállt. Az ostrom okozta lelki és fizikai sebek azonban még évtizedekig a budapestiek mindennapjainak része maradt. Foghíjtelkek, golyónyomokkal „díszített” tűzfalak, aknára figyelmeztető orosz nyelvű feliratok még az 1990-es években is emlékeztették az arra járókat, milyen szörnyűségek kellett elődeinknek átélni.

A romos Kálvin tér 1945 januárjában

án üzembe helyezték az 1-es buszt, de a kocsik Pesten és Budán megosztva közlekedtek, mert a tíz évre tervezett Kosuth hídon a kétirányú forgalom nem volt biztosítható.

Ideiglenesen gőzmozdonyok beállításával oldották meg a teherszállítást áramhiány következtében. Így például a Rókus Kórház és a Köztemető között a hullaszállítás és a szemétszállítás is így folyt, de az élelmiszereket is így juttatták el a lakossághoz. Március közepére már annyit javult a helyzet, hogy elkezdődhetett az áramtermelés néhány fontosabb villamosjárat rendszeres üzemeltetéséhez. Április 19-én Kispest és a Nagyváradi tér között az 52/a járat közlekedett. Április 24-

Budapest védelmében

Páncélos honvédek küzdelmei

••• Babucs Zoltán

Egyike volt a fővárost védő honvéd seregtesteknek az esztergom-tábori 1. páncélos hadosztály, amely 1944 szeptembere óta vett részt a magyarországi harcokban, komoly veszteségeket szenvedve. Élelmezési létszáma ötezer főre

nagy részét. Két nap múlva a Ferencvárosi pályaudvar területéről harcokocsikkal támogatott szovjet gyalogság bekerítette a hadosztályhoz tartozó budapesti 1. gépkocsizó lövészezred harcoló zömét, miközben heves harcok dúltak a Mester utca–Üllői út–József körút térségében.

Január 17-én a késő esti órákban a hadosztály maradvékai a Lánchídon vonult vissza Budára, ahol a kitörésig a rétsági 1./III. harcokcsi század a Lánchíd és az Erzsébet híd között volt védelemben, míg a hadosztály részeit továbbra is kisebb kötelékekben, német alárendeltségben alkalmazták. Ekkor már a páncélosok egy része értelmetlennek látta az ellenállást, igyekezett kivonni magát a további harcokból. Volt, aki a fogságba esés helyett a németek és saját bajtársaik elleni harcot vállalta, mint ahogy például Gyurkovich

Jászberényi közepes Turánok 1944 őszén

csökkent, bevethető páncélosai közé már csak 4–5 darab 40 M. közepes és 41 M. nehéz Turán harcokcsi, pár 38 M. Toldi könnyű harcokcsi és 10 db 40 M. Nimród páncélvadász tartozott.

Részeit kisebb gyalogos vagy harcokcsikkal megerősített harccsoportokként vetették be november végétől a Csepel-szigeten, majd Pécel, Maglód, Vecsés térségében. December 25-én az Ecser melletti Aranyhegynél egy zászlóalj erőben, öt harcokcsi támogatásával több ellenlökést hajtottak végre. Két nappal később a Rákosszabától délre küzdő 1. páncélos hadosztály levált az ellenségről, gyalogos harccsoportjai Rákosszentmihályon és Rákoskeresztúron, 1945 januárjának elején pedig már Kőbányán folytattak utcai harcokat. Egyetlen mozgósítható tartalékuk a *Rapcsányi Kálmán* hadnagy vezette ún. Marika-szakasz (40 honvéd, 2–3 db Nimród) volt, valamint a hadosztály-törzstől összeszedett, teherautón szállított kb. 100 honvéd.

Január 12-én egyik harccsoportjuk az Üllői út mentén indított ellenlökést, az Orczy tértől előre jutva a Népliget nyugati széléig, s visszafoglalta a Tisztviselőtelep

kora délután megadta magát a budai Horváth utcában.

A kitörésben két-három magyar harcokcsi is részt vett, de azokat a szovjetek azonnal kilőtték. A második hullámba osztott német 13. páncélos hadosztály jobbszárnyán indult meg a magyar 1. páncélos hadosztály. Közülük a legmeszebb *Temes Endre* hadnagy, a jászberényi 1./II. harcokcsi század egyik közepes harcokcsi szakasz parancsnokának csoportja jutott, ők február 15-én Tinnyénél adták meg magukat. A Budán rekedt páncélos

részek még napokon keresztül kitartottak: *Hermándy Iván* hadnagy, a 1./I. harcokcsi zászlóalj egyik nehéz harcokcsi szakaszának parancsnoka honvédekkel együtt 1945. február 13-án szüntette be a fegyveres ellenállást az óbuda Flórián téren. *Barta Ernő* tartalékos zászlós, az 1./I. harcokcsi zászlóalj szertisztje is ezen a napon adta meg magát embereivel.

A budapesti ostromban a védősereg többi alakulatával együtt az 1. honvéd páncélos hadosztály is felmorzsolódott. Állománya harc közben esett el vagy az ellenség lötte agyon – mint például *Vértessy János* ezredes hadosztályparancsnokot –, míg a szerencsésebbekre több esztendei szovjet hadifogság várt.

Major Valér százados, az 1. harcokcsiezred 1. ezredsegédtisztje, aki a kitörés során esett el

Fotók: Babucs Zoltán gyűjteményéből

György alezredes, a rétságiak parancsnoka, és *Zalay János* főhadnagy, az 1. harcokcsiezred törzsszázadának és vonatának parancsnoka tette.

Február 11-én a honvéd páncélosok dönthettek: részt vesznek a kitörésben vagy megadják magukat a szovjeteknek. Sokan a fogságba esést választották, ahogy *Bartholos Zoltán* alezredes, a párkány-nai 1./I. harcokcsi zászlóalj parancsnoka is. A jászberényi *Isaszegi István* törzsszermester (az 1. páncélos hadosztály szállítójárműves századának szolgálatvezetője, a Marika-szakasz parancsnokhelyettese) szintén így járt el, amikor szakaszával másnap

40 M. Nimród páncélgépgyűk (Jászberény, 1943)

Háború Budapest peremén

Pestszentlőrincen, Pestszentimrén történt

••• Pápai Tamás László

Budapest előterét 1944. november 3-án érte el a szovjet hadsereg, és november első napjaiban heves harcok zajlottak Pestszentlőrinc és Pestszentimre határában. A védők készültek a támadásra, szeptemberben a főváros körül – így Pestszentlőrincen és Pestszentimrén is – védelmi vonal (Attila vonal) kiépítését kezdték meg, melyhez munkaszolgálatosokat vezényeltek ki és november elején már a helyi lakosság erejét is igénybe vették.

Plakát a részleges kiűritésről

A védelem érdekében a német és magyar alakulatok felrobbantották a lőrinci Gloriette-et és több lakóházat, az imrei katolikus és református templomot, Pestszentimrén helyi lakosokat, és számos árokásásra kivezényelt budapesti zsidó munkaszolgálatost végeztek ki. Az első rohamban Pestszentimrén is és

Pestszentlőrincen legkevesebb negyvenhárom lakos hunyt el – ezért elrendelték a két település kiűritését. Pestszentlőrincen november 12-től tüntetéseket szerveztek a városháza elé, amelynek eredményeképpen elérték, hogy csak a település keleti felén lakóknak kellett elhagyniuk otthonaikat. A pestszentimreiek hasonló tüntetése nem ért el sikert.

Az ekkor uralkodó viszonyokról – menekülők, hírek és rémhírek, a közeledő front zaja – érzékletes képet fest naplójában Kovalovszky Miklós lőrinci tanár: „Állandó a lövöldözés, folyton ágyúznak és géppuskáznak a repülőtér körül;

sok valamint a későbbi robbanások áldozatait.

Január 8-án a német csapatok feladták Pestszentlőrincet, a település irányítását még aznap Chuba alezredes vezetésével a szovjet városparancsnokság vette át, amely kijelölte a polgármestert és a rendőrfőkapitányt. Azonnal megalakult a Nemzeti Bizottság, amely megszervezte a közellátást, népkonyhát állított fel. A közalkalmazottaknak, tanároknak orosz–magyar nyelvű igazolványt adtak, mivel az Üllői úton három helyen volt sorompó, ahol igazoltatták az arra menőket. Akit lehetett, a Ferihegyi repülőtérre irányítottak romeltakarításra.

Az egyik legfontosabb feladat az oktatás elindítása volt. Az Üllői úti iskolában egy terem rendbe hoztak, és habár az ágyúzás, bombázás, légi riadó még rendszeres volt, január közepén nyolc tanárral megindult az oktatás. Februárban – ahogy nőtt a diákok száma – már elemi, polgári, gimnáziumi tagozat is működött. A tanárokat ruhaanyaggal, élelmiszerral fizették. Februárban a szovjet csapatok elhagyták Pestszentlőrincet, Chuba alezredest Kispestre helyezték át.

Fotók: Tomory Lajos Múzeum

Háborús árva gyermekek az ostrom után a Gyöngyvirág utcai gyermekotthonban (1945)

Óbuda ostroma

Légibombázástól az élet ujjaszervezéséig

••• Horváth Péter

Óbuda második világháborús szenvedései általánosságban 1944 közepétől, a szövetséges bombázók folyamatos légitámadásaival kezdődtek. Ugyan a támadások célpontjai ipari létesítmények voltak, a nagyobb gyárak környékén egyre több volt a pusztítás és a polgári áldozat. A lakosság je-

lentős része még mindig német származású volt, így jól kijött a településre érkező és családoknál elszállásolt német katonákkal.

Visszaemlékezésekből tudjuk, hogy az igazi féltelmet számukra a közelgő szovjet katonák által elkövetett rémtettek voltak, amelyek híre Óbudára is eljutott.

Azonban az óbudai zsidóság megpróbáltatásai már jóval korábban elkezdődtek. A zsidó törvények és a férfiakat sújtó munkaszolgálat miatt, a német megszállás előtt is sokat szenvedtek, de életük

1944 tavaszától drámaian megváltozott. Óbudán is csillagos házakba, majd a pesti gettóba kellett költözniük. A budapesti, illetve a főváros környéki, transzportra ítélt zsidóság jelentős részét a Bécsi úti Nagybátany-Újlaky téglagyárban gyűjtötték össze, s innen indultak 1944 novemberében a halálmenetek nyugatra. A holocaust során az óbudai zsidó közösséget gyakorlatilag megsemmisítették.

A hadiesemények viszonylag gyorsan zajlottak Óbudán. A helyi német csapatok főhadiszállása a Kiscelli kastélyban volt. A védekező magyar és német csapatok elkeseredett küzdelmet folytattak a támadókkal szemben. Az em-

berek a pincékben meghúzódtak, próbálták átvészelni az ostromot. 1945. január 30-ra egész Óbuda a Vörös Hadsereg befolyása alá került. Az üzletek nem működtek, csak – akinek volt – a felhalmozott készletekből tudtak megélni. Óbudán a lakóházak 3%-a teljesen megsemmisült, 20%-a súlyosan károsodott. Még véget sem értek a háború borzalmi, egy új, kegyetlen dologgal kellett szembesülnie Óbuda lakosainak; a szovjet katonák számos atrocitást követtek el a védtelen nőknél és tömegével hurcolták el málenkij robotra a 15–60 év közötti férfiakat. Mivel Óbudát német településnek tartották, így különösen sok helyi lakost vittek el innen, sokuk sosem térhetett vissza.

A borzalmak ellenére hamar megkezdődött a romeltakarítás, amelyet Óbudán a közmunkakötelesek végeztek az előjáróság irányításával. Legnagyobb problémát a lakosság élelmiszerellátása és a közműüzemek rendbetétele okozta. A közeli falvak termelőivel folytatott cserekereskedelem jelentett némi segítséget az ellátásban. A rendet az orosz katonai egységek látták el, de hamar megalakult a III. kerületi Nemzeti Bizottság, amely átvette a városrész közigazgatásának megszervezését és irányítását.

Fotó: Óbudai Múzeum

Az 1927–1928-ban épült, Bécsi út 88–92. számú városi bérlakásos ház 1944-ben

Frontvonal árnyékában

Hegyvidék polgári áldozatai Budapest ostromában

•••• Földváry Gergely

Nem a béke és szeretet ünnepére ébredtek 1944 karácsonyán Budapest lakói, hanem egy rettegett ostrom árnyékában találták magukat. A második világháború könyörtelenül elérte a fővárost, és a budai hegyek lankáitól a belvárosig mindenütt a félelem, a túlélésért folytatott küzdelem határozta meg a mindennapokat. A szovjet csapatok közeledése, a város fokozatos bekerítése, a német és magyar katonák elkésredett ellenállása, a nyilasok terrorja és az emberek küzdelme az élelemért és menedéért egyaránt a korszak legtragikusabb eseményei közé tartoznak.

A polgári lakosság számára az ostrom hónapjai a túlélésért folytatott harcot jelentették. Különösen súlyosan érintett volt a XII. kerület, mivel december 23-án a szovjet csapatok Nagyténynél átkeltek a Dunán, és másnap már az első páncélosaik megjelentek a Szépjuhásznánál. A frontvonal fokozatosan közeledett a Hegyvidék felé, és mire a Svábhegy, Zugliget, a Városmajor vagy a Vérmező hadszíntérré változott, a lakosság számára az óvóhelyek váltak az egyetlen menedékké.

Szinte minden bérház pincéjét ideiglenes óvóhellyé alakították, ahol családok zsúfolódtak össze, gyakran hetekig ki sem merészkedve a felszínre. Ahol lehetett, ott földbe vajt bunkereket is alakítottak ki, így például a Denevér utcai és az Ördögöröm óvóhelyeket, melyek ma is emlékeztetnek az egykori szenvedésekre. A pincék sötétjében emberek százai próbáltak túlélni, miközben kint a bombák robbantak.

Az élelmiszerkészletek gyorsan kimerültek, a boltok polcai kiürültek, és a hideg tél még elviselhetetlenebbé tette a helyzetet. A lakosok sokszor fagyott burgonyát és lóhúst ettek, a vízhiány miatt pedig a befagyott kutakat vagy a hó olvasztását használták ivóvízforrásként. A közlekedés is megszűnt, a telefonvonalak nagy része használhatatlanná vált, így a családok gyakran hetekig nem tudtak egymásról semmit.

A XII. kerület lakosságát különösen súlyos veszteségek érték. Mihályi Balázs kutatásai szerint az ostrom alatt több mint 1700 Hegyvidéken élő lakos vesztette életét, ezzel a kerület az egyik legnagyobb polgári veszteséget szenvedte el Budapesten. A polgári áldozatok magas száma több tragikus eseményre vezethető vissza: az egyik ilyen, hogy 1945 januárjában a nyilasok a Városmajor környékén több mint 300 zsidó lakost gyilkoltak meg, a másik, hogy a Hegyvidék stratégiai jelentősége miatt a kerület hosszú időn át heves harcok színtere volt. Az ostrom végül 1945. február 13-án ért véget Budapest teljes elfoglalásával. A túlélők fáradtan, legyengülve, de reménnyel telve léptek ki a pincék és óvóhelyek sötétjéből, hogy szembenézzenek a háború utáni új valósággal.

Ostrom után a Királyhágó tér (1945)

Fotók: Fortepan

Széll Kálmán téri óvóhely jelzése

Út a Teve utcai épületig

Dohos pincéktől a klimatizált raktárakig

••• Szász Károly

Budapest Főváros Levéltára (BFL) épülettörténeti kamarakiállítása 2024. december 4-én nyílt meg. Látogatóit végigvezeti a város számos pontján létesült levéltári telephelyein, összefoglalja a megvalósult átalakításokat, a tervezett, de meg nem valósult épülete-

Magyar Szentföld-temp-
lom falai között, vala-
mint a Várban, az egyko-
ri Pénzügyminisztérium
épületében.

Épületek levéltárrá
történő átalakítására szá-
mos terv született:
1949-ben az I. kerüle-
ti Úri utca 64–66.
(egykori Német Biro-
dalmi Nagykövetség),
1971-ben a Rumbach
Sebestyén utcai zsinagóga, 1976 és
1978-ban a Magyar Szentföld-temp-
lom bővítése, 1995-ben három is – a
Beloianisz Híradástechnikai Gyár
majd a CAOLA Rt., utána az ALFA
Kereskedelmi Vállalat, végül 1997-ben
a GANZ „F” épülete.

Új levéltári épület létrehozására elő-
ször 1971-ben született döntés, az új
Zuglói Városcsopont részeként az Örs
vezér terére álmodtak levéltárat
(1972). 1994-ben az angalföldi Viza-
fogón már az építési engedély is elju-
tott a beruházás, majd 1996-ban a
mait megelőző utolsó helyszín a VI.
kerületi Paulay Ede utca 23. volt.

Angalföld immáron húsz éve ad ott-
hont a BFL-nek egy önálló épületben,

A Teve utcai,
minden igényt
kielégítő
létesítmény

amelyre megalakulása óta (1901) több
mint száz esztendőtt kellett várni. A
Szent István Bazilika nyirkos pincéitől
hosszú út vezetett a Teve utcai, min-
den igényt kielégítő létesítményig.

Az elmúlt 20 évben kutatószolgálatunk
több mint 225 000 kérést, ügyfélszolgálá-
tunk közel 32 000 ügyet vett fel. Az ör-
zött iratállomány 25 000-ről több mint 37
000 iratfolyóméterre növekedett. Digitális
állományunk 16 millió képfájl, 60 TB ter-
jedelemben.

A 2004-ben átadott épület hosszú időre
megoldja a BFL elhelyezési gondjait. Az
52 400 polcfolyóméter befogadóképessé-
get időközben – mobilállványzatok beépí-
tésével – 61 000-re sikerült növelni. A
raktárkapacitás illetően növelésén kívül le-
hetőség van két új raktárépülettel történő
bővítésre is.

Tárlatunk hétköznaponként 8 és 18 óra
között a BFL Aulájában (1139 Budapest,
Teve utca 3–5.) látható. A belépés ingyenes.

ket és azok helyszíneit
1943-tól napjainkig.

Öt telephelyen mű-
ködött a BFL: a pesti
oldalon a Központi Vá-
rosházán, a józsefvárosi
egykori Misura kocsi-
gyár épületében, Új-
pesten a Mikroelektronikai Vállalat terü-
letén bérelt helyiségeket, a budai oldalon a

Fehér Csaba,
Szász Károly,
Kenyeres István
és Breinich
Gábor a tárlat
megnyitóján

Fotó: BFL/Györfly Szabolcs

Fotó: BFL

Középpontban a középkor

Budapesti régészeti leletekről

Fővárosunk területén végzett 2023. évi régészeti feltárások
eredményeit láthatjuk Budapesti Történeti Múzeumunk
Vármúzeuma gótikus termében a *Középpontban a középkor*
9. – *Jelenben a múlt* című időszaki régészeti kiállítást tekintve.
Hagyománnyá válva most kilencedik alkalommal találkozhattunk
egy év fővárosi ásatásainak legérdekesebb régészeti leleteivel.

A 2025. május 4-ig nyitva tartó tárlatot december 18-án nyi-
totta meg Dr. Csorba László, a Budapesti Történeti Múzeum
(BTM) főigazgatója. Köszöntője után Bencze Zoltán régész, a
BTM Középkori Főosztályának nyugalmazott vezetője emléke-
zett meg a fővárosi régészeti feltárások történetéről, majd a meg-
nyitó résztvevőinek ezt követően a tárlat kurátora, Dr. Papp Ad-
rienn régész-muzeológus ismertette a kiállítást és anyagát.

Sokszor a fővárosi építkezések alapozásánál középkori régé-
szeti emlékeket találnak. Feltárásuk a BTM Középkori Főosz-

tálya régé-
szekinek fel-
adata. Mosta-
ni, e színes,
gondolatéb-
resztő tárla-

tukon az Árpád híd közeli
középkori Szent László fa-
luból, egy csepeli faluból,
az óbudai zsinagóga mel-
letti területről... származó
leletekkel találkozhatunk,
megismerhetve középkori
előállítás helyeiket is. A
budai Várhegyen, a Kirá-
lyi Palota előtti telkekről
egy-egy család minőségi
tárgyleletei származtak. A
várfalak alá dobált szemét sok távoli, különleges töredéket tar-
talmazott (italiai, német, kínai), az állatcsontok az egykori ál-
latok betegségeiről is árulkodtak.

Fotó: BHT

Bencze Zoltán régész
a fővárosi
régészeti feltárások
történetét ismerteti

Fegyverek közt...

Szinte elpusztult a Várnegyed

•••• gábrriel

Ingyenesen látogatható szabadtéri tárlatok jól kitalált helyszíne a Várkert Bazár Glorietthez vezető rámpája. Az ide látogatók mindenkor érdeklődve

Fotók: BHT

szemlélték azt, esetünkben február 13-tól március végéig a *Tizenkét hét a pokolban* – Budapest ostroma a Várhegyen

elnevezésű kiállítást, mely Budapest má-

Tíz kétoldalas tabló a Várkert Bazár bejárati rámpáján

sodik világháborús ostromának állított emléket.

A Várkapitányság, valamint a Magyar Építészeti Múzeum és Műemlékvédelmi Dokumentációs Központ összefogása eredményeként tíz, este ki is világított hasáb installációval találkozhattunk, amelynek a két oldalán húsz tablója, és ezek angol nyelvű rövid összefoglalói készítették megtorpanásra a Várkert Bazárba látogatókat.

Korabeli fotók felvonultatásával az időszaki tárlat „idővonala” 1944. december 24-től 1946 elejéig tartva emlékeztetett a Várhegy építészeti örökségében tett háborús pusztításra, az itt rekedt polgári lakosság naplói és visszaemlékezései részleteinek idézésével az ostrom borzalmaira. November elejétől a szovjet és román hadseregek által támadott fővárosunkat védő német és magyar katonaság körül karácsonykor zárult be az ostromgyűrű. A Budára visszaszorított védőknek a Gellérthegy eleste utáni utolsó ellenállási pontja volt a budai Várnegyed, a február 11-én este indított kitörésükig.

Röviden össze is foglalták a tárlat szervezői az ostromlottak helyzetét: „(...) Csaknem tízezer civil szorult a Királyi Palota földalatti tereibe vagy a Várhegy barlang- és pincerendszerébe. Több mint ötven napba telt, mire a város a szovjetek

A Glorietthez vezető úton/rámpán kezdődik a tárlat

ellenőrzése alá került. A rejtőzködő lakosság ez idő alatt a túlélésért küzdött: az éle-

lemszerzést, a vízhordást, a temetéseket vagy a romeltakarítást csak életük kockáztatásával tehették meg. Sokan még az ostrom vége, 1945. február 13-a után is a pincékben éltek, ha elveszítették otthonukat, vagy a szovjet katonák erőszakoskodásaitól félték: számukra karácsonytól húsvétig tartott a pokol.(...)”

Az ostrom után végzett kárfelmérés igazolja a tárlatot: legnagyobb pusztítás a Várnegyed épületeiben volt. Sajnálatos módon politikai döntéseket hozva itt később sok, még menthető épületünket le is bontatták.

Ostrom után

Budapest épületei romokban

•••• Dékány Melánia

Budapest második világháborús ostromának 80. évfordulójára a Magyar Építészeti Múzeum és Műemlékvédelmi Dokumentációs Központ (MÉM MDK) a háborús károkat bemutató kiállítással emlékezik.

Az ötven napon át tartó ostrom során Budapest hadszínterré vált. Nemcsak a várost védő katonák, hanem a lakosság is elszenvedte a bombázások és az utcákra kiterjedt harcok következményeit. A támadások az épületállományban is jelentős károkat okoztak. Legfontosabb középületeink is romossá váltak a lakhatatlanná tett lakóházak mellett.

Az intézmény Bajza utca 10. szám alatt található Műhelytér kiállítóterében a kurátorok – Dékány Melánia, Kovács Evelin és Köntzey Mercedes – a múzeum gyűjteményeiben őrzött több százazres fényképgyűjteményből válogatva jelenítették meg az 1944–1945 közötti időszakot.

A kiállítás négy szekción keresztül kíséri végig a látogatót, amely vizuális és audiovizuális anyag segítségével is közelebb hoz-

Ostrom előtti és utáni plakátok közötti képernyőn romeltakarítás angol felirattal

za a háborús hétköznapiakat. Pest olyan ikonikus épületeit, mint az Operaház, a Pesti Vigadó, valamint Buda leglátogatottabb látnivalóit, mint például a Királyi Palotát vagy a Nagyboldogasszony-templomot szinte felismerhetetlen állapotban tárja a szemlélődő elé. A városrészeket összekötő Duna-hidak egyik napról a másikra semmisültek meg, amelyek újjáépítése az újrakezdés elsődleges feltétele volt. Záróakorként az 1945-ben meginduló romeltakarítási munkálatokat és a háborút követő várostervezési elképzeléseket villantja fel a tárlat.

A bemutatásra kerülő archív fényképek között találjuk Seidner Zoltán (1896–1960), a külföldön is elismert épület- és műemlékfényképész alkotásait, valamint a han-

gulos életképeket megörökítő Szöllősy Kálmán (1887–1976) munkáit. Építész-hagyatékokból származó tárgyak, személyes dokumentumok is bemutatásra kerülnek a tárlaton.

A kurátorok a második világháborúhoz kapcsolódó családi történeteik megosztására bátorítják a látogatókat az erre a célra elhelyezett emlékfal segítségével.

Rólunk – Röviden

Budapesti Honismereti Társaság

Egyesületünk Elnöksége ülését március 12-én székhelyén, az újpesti Neogrady László Helytörténeti Gyűjteményben tartottuk. Elsőként a Társaság titkára adott tájékoztatást a Budapesti História első félévi előadóestjeiről – ezek szervezését, megvalósítását Róbert Péter és Gábor Tibor intézi. Ismertette a Városunk helytörténeti magazin kiadásának és a Budapesti Helytörténeti Portál működtetésének helyzetét. Bejelentette, hogy a BHT Ellenőrző és Számviteli Bizottsága március 11-én tartotta meg ülését.

Ezt követően az Ellenőrző és Számviteli Bizottság elnöke, Fericsán Kálmánné számolt be a Társaság 2024. évi tevékenysége és gazdálkodása ellenőrzésének tapasztalatairól. A bizottság megállapította az egyesület székhelyén tartott márciusi ellenőrzésük során, hogy 2024-ben a Társaság az Alapszabályában rögzített feltételeknek, valamint a közhasznú szervezetekre előírt szabályoknak megfelelően működött. A nyilvántartások, az adminisztráció, a pénzügyek kezelése színvonalasan lett ellátva, és a Társaság nyereséges évet is zárt.

Közyűlésünk előkészítéseként a Társaság titkárnak írásbeli előterjesztései alapján tárgyaltak a 2024. évi egyesületi beszámolóról és közhasznúsági mellékletéről, valamint és

Fotó: BHT

Budapesti Históriak február 5-i estjén a Honismeret folyóiratot szerkesztője, Debreczeni-Droppán Béla mutatja be

2025. évi munka és költségvetési terveikről.

Az Egyebek napirendi ponton belül ismertették a Honismereti Szövetség 2025. évi konferenciáit: Az (52.) LII. Országos Honismereti Akadémiát a Honismereti Szövetség és a Pest megyei Érdy János Honismereti Egyesület június 29. és július 4. között, Százhalombattára szervezi, témaköre *Reformkor 200* lesz. A részvételi díja min 60 eFt/fő-re tervezett. Beszámoltak a XXIX. Országos Ifjúsági Akadémia előkészítéséről: ezt 2025. augusztus 5–8. között, Székesfehérváron rendezik meg. Elhangzott, hogy a XX. Országos Honismereti Kiadványszerkesztői Konferenciát novemberben, Kiskunhalasra tervezik.

A BHT Elnöksége a Honismereti Szövetség Honismereti Munkáért Emléklap kitüntetésére alábbiakat terjeszti fel: *Hózer Benjámin* (tűzoltó szakmatörténeti kutató, magángyűjtő), *Iványi János* (építész, az Újpesti Helytörténeti Alapítvány elnöke), *Viczán Zsófia* (a II. kerületi Helyővő Helytörténeti Gyűjtemény vezetője).

A BHT tízéves tagsági emlékérméjére idén *Puzsár Imre* és *Szöke Antal* tagtársunk jogosult, amit a májusi közgyűlésünkön fogunk átadni.

Budapesti Históriak

Budapesti Honismereti Társaságunk és Budapest Főváros Levéltára Budapesti Históriak című előadóest-sorozatát minden hónap lehetőség szerint első szerdai napján, du. 5 órai kezdéssel Budapest Főváros Levéltára földszinti Gárdonyi Albert termében tartjuk (Budapest, XIII. ker., Teve u. 3–5.). Ezek nyilvánosak, belépődíj nélküliek, minden érdeklődőt szeretettel várunk.

Április 2., szerda

• *Ybl megvalósult álma - a Várkert Bazár története*

Előadó: Balázs Attila történész

• *A Budavári Palota rejtett kincse, a Habsburg nádori kriptá*

Előadó: Kiss Henrietta történész

Május 7., szerda

• *„Falu a városban”, érdekességek az angyalföldi kertvárosi telep történetéből*

Előadó: Juhász Katalin tudományos főmunkatárs

• *Budapestről mindenkinek – várostörténeti gyűjtemény a könyvtárpalotában és a világhálón*

Előadó: Sándor Tibor könyvtáros

Június 4., szerda

• *Jókai Mór a Hegyvidéken*

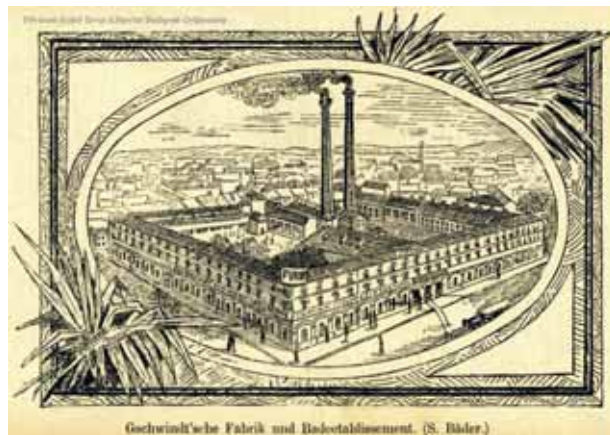
Előadó: Földváry Gergely történész

• *Jókai Mór magánéletéről*

Előadó: Németh Nyiba Sándor író, költő

Olvasóink írták

A Dohánymúzeum, más webes felületről átvéve, ahol híbban szerepelt, közölte a VIII. kerületi József körút és Üllői út sarkán álló, egykori Gschwindt gyár és fürdő képét, amely valójában a budafoki Hagenmacher Sörgyárat ábrázolta. Ebből adódóan jóhiszeműen, de sajnos tévesen használt fel szerzőjük, s került be a helytörténeti magazinjuk 2025/1. száma 7. oldalán a *Kiegyezés kori vállalkozók* címmel közölt írá-

Fotó: Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár

Geschwindt'sche Fabrik und Badeanstalt. (S. Bajer.)

sukba. A fotó ezt követően javaslatomra a Dohánymúzeum honlapján javításra és kicserélésre került. (Mellékelten közöljük a mai József körút és Üllői út sarkán álló gyárról készített helyes grafikát – a szerk.)

Gy. V.

Elhallgatott múlt

Háborús nemi erőszak – Budapest 1944–1945

• • • **Pető Andrea**

Magyar területen a Vörös Hadsereg katonái 1944–1945-ben is tömeges nemi erőszakot követtek el nőkön, melynek következménye a lelki trauma mellett a nemi betegségek számának növekedése és az ingyenes abortusz elvégzésének törvényesítése volt.

Honi vonatkozásban az esetek számát 50 000 és 200 000–800 000 közöttire becsülik: e becsléseket a kutatók a nemibeteg gondozók és a helyi tisztiorvosok megbízhatónak tekinthető, de részleges adataira alapozzák.

Fotó: Fortepan

Nem minden szovjet csapategységben volt egyforma a „gyakorlat”. A hamar továbbhaladó első vonalban érkezőknél minden gyorsan történt, „a nemi erőszakkal, a női test

leigázásával erősítették meg pillanatnyi győzelmüket a halál árnyékában”. A többi szovjet katona viselkedése attól függött, hogy mikor érkeztek és melyik egységben harcoltak, hol állomásoztak. Általános szabály volt, hogy a katonák a megszállás konszolidációja után nem barátkozhattak a helyi lakossággal, mert a nőt olyan „biológiai fegyvernek” tekintették, amely gyengíti a politikai morált, és betegséget terjeszt.

Budapesten az ostrom után tömeges az igény az egészségügyi intézményben elvégzendő, így kisebb egészségügyi kockázattal járó abortusz iránt, amely a szovjet hadsereg katonái által elkövetett nemi erőszak következménye. Így Budapesten most először vált lehetővé a térítésmen-

tes, engedélyezett abortusz igénybevétele, amely gyökeresen megváltoztatta a magyar születésszabályozási gyakorlatot.

A háborús nemi erőszak története egyrészt nemzeti határokhöz és történelmi időszakokhoz kötődik, másrészt pedig egyáltalán nem. Összefügg azzal, hogy az ország történelme és az állam működése határozza meg, hogy meg tudja-e védeni állampolgárait, és hogyan fogja meg-

büntetni az erőszakot elkövetőket. Annyiban pedig független a nemzeti határoktól, hogy a militarizmushoz és a hatalomhoz, mint háborús fegyverhez kapcsolódik. Tehát egyrészt nagyon is helyi történet, hiszen vannak szép példák az adott lakóközösség összefogására a bajban, miközben az állam összeomlott, és ezt a hatalmi vákuumot használja ki a győztes hadsereg. Másrészt megvannak azok az általános, egyetemes jellemzők, hogy a háborús nemi erőszak áldozatai főként nők, köztük is főleg a védtelenek.

2020 januárjában határozatot fogadott el a Fővárosi Közgyűlés a „Háborúban megerőszakolt nők emlékműve” felállítására mellett. A nemzetközi tervpályázatot is magában foglaló projekt 2022-ig egy emlékmű megépítését tűzi ki célul.

Fotó: BTM/Kappel Ákos, Székhelléi Attila

A határozatot a kormányzó FIDESZ és az ellenzéki pártok támogatásával hozták meg, ami kivételesnek számít. A nyílt pályázat után a nemzetközi zsűri, az

Vízfordás a Margit körúton, jobbra a Mechwart liget (1945)

munkáját ajánlotta megvalósítani az első kerületi telken.

A katonai szexuális erőszak áldozatainak Budapestre tervezett új emlékműve három szempontból is új a magyar emlékeztetpolitikában. A projekt tervei és költségvetése átlátható, mivel az adófizetők pénzéből finanszírozzák. Különböző politikai táborokból származó történészekből és aktivistákból, illetve budapesti tisztségviselők együttműködésén alapul a magyar közéletből és a politikai életből. Az elmúlt két évtizedben hiányzott az ehhez hasonló szimbolikus kérdésekben megvalósuló kétpárti összefogás.

A budapesti projekt célja a generációkon átívelő trauma enyhítése azáltal, hogy összekapcsolja a háborús szexuális erőszak múltbeli tapasztalatait az „erőszak folytonosságá” fogalmával. A hangsúly nem az áldozatiságon, hanem a szolidaritáson és az együttérzésen van, a ki-rekesztés megszüntetésén a háború tabu- és szégyenletes vonatkozásairól beszélve. Fontos megérteni, hogy a mindennapi életünket átható erőszak kultúra generációkon keresztül öröklődik, az emlékmű-

nek pedig meg kell próbálnia megtörni ezt a kört, első lépésként azzal, hogy erről az erőszakról beszél. Sajnos sok magyar család történetében szerepel a különféle háborúk pusztításainak, halottaknak vagy erőszak áldozatainak története. Az egész projekt célja a párbeszéd kultúrájának megteremtése, mivel a folyamat a széles nyilvánosság előtti diskurzuson alapul.

„A háborúban megerőszakolt nők emlékezte” emlékmű makettje

Fotó: Fortepan/Vörös Hadsereg

Munkásházak Ferencvárosban

Aszódi utcai telep és előzményei

Munkások tömbházainak szánták Ferencváros 1945 előtt megvalósult lakótelepeit. Ilyen volt a Gubacsi utca és a Kén utca mentén az 1890-es években épült Kén utcai munkás mintalakótelep. A később Kis-Dzsumbuként ismert telepet 2012 és 2016 között bontották el. Hasonló volt az 1937–1938-ban épült Illatos úti szükséglakástelep, ami Dzsumbuj néven vált közismertté – ezt 2005 és 2014 között számolták fel. Az 1930-as évek körül épültek Vágóhid utcai szükséglakások is.

A mai Aszódi utcai telep közelében létesült az 1890–1910-es évek között a Magyar Államvasutak dolgozóinak szánt Ferencvárosi MÁV-telep, majd 1909-ben a *Bárczy István*-féle kislakás és iskolaépítési program keretében születtek meg az *Orczy Gyula* tervezte Gyáli úti kislakásos bérházak tömbjei – ma Nyolc ház néven szerepel a köztudatban – élelmiszerbolttal, népiskolával, kisdudóval együtt. A terület korai lakótelepei között azonban az építések nem tartották számon sem a már felszámolt Mária Valéria-szükséglakótelepet, sem az Aszódi utcai telepet.

Aszódi utcai telep napjainkban

Fotó: BH79 TV

Nem dicsekedhetett a főváros a két világháború közti időszakban az ottani nyomorúságos, embertelen körülmények miatt a Mária Valéria-szükséglakóteleppel. Ezért a lakáshiány enyhítésére a közeli Aszódi-Füleki utca térsé-

gében az 1940–1942 években székesfővárosi tervzéssel külvárosi jellegű kislakásokat építettek – harminc darab sorházas, földszintes lakóépületet húztak fel. Egy sorház mintegy 85 méter hosszú és kilenc méter széles volt, épületenként 16 lakással.

Ezekben szoba-konyhás, előszobás WC-s, spejzos, kis elő- és hátsókeres munkáslakások lettek kialakítva. Közös helységüként a fürdőszoba és a szánító valósult meg. Egy piac-

tér és egy játszótér is megépült, a többi kiszolgáló épület (például élelmiszerbolt, vendéglő...) a háborús megszorítások miatt a tervasztalon maradt. Fejlődésként említhető, hogy az 1970-es években itt a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár egy fiókkönyvtárat nyitott meg, és az egyik épületben működni kezdett a nyugdíjasok napközi otthona is. Az Aszódi úti lakótelep azonban a Külső-Ferencvárosban még napjainkban is örzi tervezőinek elképzeléseit. Északról a néhai Merényi Gusztáv Kórház (ma a Semmelweis Egyetemhez tartozik), délről a BVM Metró Áruház és környéke, nyugatról vasúti sínek, keletről a Gyáli út határolja.

Helyővő II. Kerületi Helytörténeti Gyűjtemény

Vezető: Viczián Zsófia
tel.: 06-20-396-2779
cím: 1024 Budapest, Mechwart lépcső (egykori óvóhely),
nyitva: Sze.: 14–18 óra, illetve bejelentkezésre

Óbudai Múzeum

Vezető: Gálfi Ágnes, tel./fax: 250-1020,
cím: 1033 Bp., Fő tér 1.,
nyitva: K–V: 10–18 óra.

Neogrady László Helytörténeti Gyűjtemény

Vezető: Szöllősy Marianne,
tel.: 370-0652
cím: 1043 Bp., Berda J. u. 48.,
nyitva: K–P: 10–18 óra, Szo.: 10–14 óra.

Erzsébetvárosi Zsidó Történeti Társaság Helytörténeti munkatárs: Keleti Éva,

tel.: 369-3688,
cím: 1077 Bp., Csányi u. 5.,
nyitva: V–Cs.: 14–18, P: 10–14 óra.

Józsefvárosi Múzeum

Vezető: Tamás István
tel.: 06-20-311-6173
cím: 1085 Bp., József krt. 70.
nyitva: K–Sz.: 10–18, Cs–P: 13–19, Szo.: 10–18 óra.

Ferencvárosi Helytörténeti Gyűjtemény

Vezető: Gönczi Ambrus, tel.: 218-7420,
cím: 1092 Bp., Ráday u. 18.,
bejárat az Erkel utcából,
nyitva: K–P: 12–18, Szo.: 10–14 óra.

Kőbányai Helytörténeti Gyűjtemény

Vezető: Verba János,
cím: 1102 Bp., Füzér u. 32.,
nyitva: K–Sz.: 10–14, Cs.: 14–18, Szo.: 9–13 óra.
kutatási nap: P: 9–13 óra.

Albertfalvi Hely- és Iskolatörténeti Gyűjtemény

Vezető: Papp Gábor, tel.: 208-6635, 06-70-704-5938,

cím: 1116 Bp., Pentele u. 8.,
nyitva: K., Cs., Szo.: 14–18 óra.

Etele XI. kerületi Helytörténeti Gyűjtemény

Vezető: Farkas Zsolt,
tel.: 204-6788; 06-70-682-2144,
cím: 1116 Bp., Gyékényes u. 45–47.,
nyitva: H–P: 10–19 óra.

Hegyvidéki Helytörténeti Gyűjtemény

Vezető: Földváry Gergely,
tel.: 06-70-360-2447,
cím: 1121 Bp., Zugligeti út 64.,
nyitva: Sze–V: 10–18 óra.

Angyalföldi Helytörténeti Gyűjtemény

Vezető: Maczó Balázs,
tel.: 06-30-453-3693,
cím: 1131 Bp., József Attila tér 4.,
nyitva: K–Cs.: 11–17, P: 9–16 óra.

Samodai József Zuglói Helytörténeti Műhely

Vezető: Majkó Zsuzsanna
tel.: 06-70-522-3577,
cím: 1144 Bp., Vezér u. 28/b.
nyitva: előzetes egyeztetéssel
e-mail: helytortenet@cserepeskft.hu

XV. Kerületi Kulturális Örökség Háza és Helytörténeti Gyűjteménye

Vezető: Kis Emőke Hajnalka,
tel.: 419-8216,
cím: 1158 Bp., Pestújhelyi út 81.,
nyitva: K–P: 10–16, Sze.: 12–18,
Cs., Szo.: 10–14 óra.

Kertvárosi Helytörténeti Gyűjtemény

(szakmai besorolás nélkül)
Mb. vezető: Frölichné Lendvai Beatrix,
tel.: 604-8342,
cím: 1165 Bp., Veres Péter u. 157.,
nyitva: H–K: 8–18 óra,
Sze–P: 8–16 óra.

Erdős Renée Ház Muzeális Gyűjtemény és Kiállítóterem

Vezető: Ádám Ferenc,
tel.: 256-6062, 258-4693, fax: 256-9526,
cím: 1174 Bp., Báthory u. 31.,
nyitva: K–V: 14–18 óra.

Tomory Lajos Múzeum

Vezető: Heilauf Zsuzsanna,
tel.: 290-1585, 06-20-316-9885,
cím: 1181 Bp., Margo Tivadar u. 116–118.
nyitva: Cs–P: 10–18,
Szo.: 14–18 óra.

Kispesti Helytörténeti Gyűjtemény

Vezető: Siklós Zsuzsa,
tel.: 281-1619, cím: 1191 Bp., Csokonai u. 9.,
nyitva: K–P: 14–18 óra,
páros heteken Szo.: 10–14 óra.

Pesterzsébeti Múzeum

Vezető: D. Udvary Ildikó, tel.: 283-1779,
cím: 1203 Bp., Baross u. 53.,
nyitva: K–Szo.: 10–18 óra.

Csepeli Helytörténeti Gyűjtemény

Vezető: Molnár Krisztián,
tel.: 278-2747, cím: 1213 Bp., Szent István út 230.
nyitva: Sze.: 8–14.30, P: 14–18,
Szo.: 9–13 óra.

Magdolna Udvar Helytörténeti Gyűjtemény

Vezető: Gyöngyi Viktória
tel.: 610-8532
cím: 1221 Budapest, Kossuth Lajos u. 24.
nyitva: Cs–P–Szo.: 10–18 óra.

Soroksári Helytörténeti Gyűjtemény

Soroksári Helytörténeti Gyűjtemény
vezető: Geiger Tamás,
tel.: 287-3057,
cím: 1238 Bp., Szt. u. 105.,
nyitva: Sze–P: 10–17 óra.

Mária Valéria-telep

Hadikórház, majd szükséglakótelep

••• Gönczi Ambrus

Az első világháború kitörését követően nagyon hamar olyan sok sebesült katonát kellett a főváros közegészségügyi intézményeiben elhe-

Fotók: Ferencvárosi Helytörténeti Gyűjtemény

lyezni, hogy Budapest vezetése a kórházaknak előbb a felét, majd a kétharmad részét a katonák részére engedte át. Mindez azonban nem bizonyult elegendőnek, 1914 decemberében a főváros a hadügyi és belügyi kormány felhatalmazása alapján kénytelen volt három, egyenként 3500 ágyas, barakkokból álló kórháztelepet felállítani.

Az elsőt az FTC pálya mögötti területen a Gyáli út mellett, a másodikat Kőbányán, a Keményffy–Zách–Tomcsányi utcák által határolt területen, a harmadikat pedig a Határ út–Üllői út–Ecséri út–Gyáli út között húzódó területen építették fel. Ez utóbbi 1915-ben I. Ferenc József legkisebb lánya, Mária Valéria főhercegnő nevét vette fel. Ezt a területet egyébként korábban szintén katonai célokra használ-

Mária Valéria-telepi életkép (1957)

zott a fővárosba.

A menekülthullám egyik következménye a mérhetetlen lakáshiány lett. Ezért az állam szükséglakótelep-hálózat kiépítését kezdte el. Budapesten és környékén 17 telep létesült, közöttük a legnagyobb befogadóképességű a „Mária Valéria” lett. 1920-ban a telep három részből állt. A Határ úthoz eső, hivatalos megfogalmazás szerint városi kislakások 54 téglabarakkja elkülönült a 80 fabaraktól álló középső teleptől, és az Ecséri útnál fekvő 16 nagyobb téglaépülettől.

1924-ben új lakók érkeztek a telepre. A lakbérhátralékuk miatt máshonnan kitelepített sokgyermekes munkáscsaládok a trianoni menekültek helyére jöttek, akiknek legnagyobb részét sikerült komfortosabb munkás-, vagy tisztviselőtelepeken elhelyezni.

Ebben az időben minden barakkban 22 szoba-konyhás lakást alakítottak ki. Azután az egyre súlyosbodó lakáshiány enyhítésére a szoba-konyhás lakásokat egysejtű lakrészekké alakították át, aminek értelmében a legfeljebb hétfős családok a lakások konyhájába költöztek, s a legalább nyolctagú családok kapták a szobákat. A barakk-viskók tetejét általában kátránypapírral fedték, a rossz szigetelés miatt a falak vizesek, a szobák huzatosak

voltak. A barakkok végén alakították ki a közös WC, és zuhanyzó helyiségeket.

Igazi nyomortelep alakult itt ki, melyet a korabeli sajtó is a „fővárosi szegényfoltjának” nevezett. Hivatalos adatok szerint mintegy tízezer lakos élt a telepen, de valószínűleg 15–20 ezer főre is tehető azoknak a száma, akik itt kaptak vagy szereztek maguknak legalább egy ágyhelyet. 1942-ben korszerűsítették a Mária Valéria-telepet, a téglaépületeket bekötötték a vízvezeték-, és csatornahálózatba, ez azonban csak enyhítette a gondokat, de nem oldotta meg.

Igazi javulás 1945 után sem történt az itt lakók életminőségében. Természetesen az élet így is utat talált magának, bármilyen nyomorban laktak is a telepiek, megpróbáltak közösségként élni. Még saját kertmozijuk is volt, melyet a köznyelv a „Lavór Mozgó” névvel látott el.

Bár külön rendőrség is működött mellette, a hatóságok nem nagyon tudtak mit kezdeni a teleppel, túl sokan éltek itt, mintegy a szocialista világtól elkülönülten. 1956-ban a forradalmi eseményekben sokan voltak „pesti srácok” között

Képeslap (1915)

olyanok, akik a telepről származtak. Elképzel-

hető, hogy a Kádár János vezette politikai vezetés e miatt is döntött végül 1957-ben a „Mária Valéria” szanálásáról és egy új, korszerű lakótelep felépítéséről.

József Attila Emlékhely

Viszontagságos gyermekkorát József Attila a ferencvárosi Gát utca 3. számú házban születve kezdte el. Ebben a házban működik napjainkban a József Attila Emlékhely, őrizve a 20. századi magyar líra egyik meghatározó költőjének emlékét.

Az egy évtizede felújított, korunk muzeológiai elvárásainak is megfelelő, igényes és korszerű intézmény a Petőfi Irodalmi Múzeum által berendezett 120 négyzetméteres interaktív kiállítóterében eleveníti fel a költő életét: „A kiállítás fő attrakciója a költő tárgyi hagyatéka, az órája köré épül. A kör alakú interaktív

tábla az életműből az idő motívumát, a valóságos és a költői lakozás »színhelyeit« dolgozza fel. Számos hang-, videóanyag és fotó segíti az elmélyülést, megtekinthetők egyéb eredeti tárgyi hagyatékok is (a költő bizonyítványai, igazolványa, tolla, irattárcája, cigarettatartója).

A koncepció a legkorszerűbb anyagok és eszközök felhasználásával valósult meg, mint a víztiszta, hajlított plexiinstalláció; az energiatakarékos, vezérelhető, állítható fókuszú, vetítésre is alkalmas lámparendszer; az átvilágítható felületű printvásznak és az interaktív felületek.”

Nyári időszakban a ház udvara is rendezvényhelyszínné változik. A József Attila Emlékhely színes programjai a Facebook oldaluk közvetítésével naprakészen olvashatók.

Ferencvárosi évek

József Attila gyermekkoráról

••• Németh Nyiba Sándor

Hatodik gyermekként jött a világra József Attila, három testvére még a születése előtt meghalt. A gyermek csupán három éves volt, amikor az apa 1908. július 1-jén elhagyta a háromgyermekes családot, s elindult szerencsét próbálni Amerikába. Végül Romániáig jutott, de családját végleg magára hagyta. Még egyszer visszatért, találkozott Jolánnal és végleg eltűnt. Az apa Temesváron új családot alapított, a házasságból született egy Mircea nevű fiúgyermekük, aki paralízises volt, nem tudott beszélni és járni. Sohasem tudta meg József Attila, hogy volt egy féltestvére.

A család Ferencvárosban kezdte az életét, a nyomorúságos hétköznapiak felemésztették, de a lelkében kinyílt a költészet szépsége. Írásait akkor értjük meg, ha több ezer oldalas tanulmányokat kiele-

pen. Látnoki képességével sem gondolhatta, hogy a lepusztult Mária Valéria-te-

Fotó: szűlnet

József Attila gyermekkori arcképe

Fotó: wikipedia

József Attila Etelka nővérével (1923)

lep felszámolása után, az új lakótelepet majd róla nevezik el.

Kijelenthetjük, hogy

József Attilának ferencvárosi évei alatt a legszomorúbb és legkilátástalanabb sors jutott. Az édesanyját elhagyta az édesapja, nehézségek árán sem sikerült gyermekeit eltartani. Úgy döntött, hogy 1910 februárjában Etelt és Attilát, a Gyermekvéddő Liga gondjaira bízta. A testvérek 1910. március 21-én Öcsödre kerültek nevelőszülőkhöz, Gombai Ferenc parasztgazdához. Házi munkában, az állatok etetésében segítettek, cserébe kapták az ellátást. Az édesanyjuk csak 1911 nyarán látogatta meg őket. József Attila az öcsödi iskolában kezdte meg tanulmányait az 1911/12-es tanévben. Nevelőszülei a füle hallatára beszélték meg, hogy az Attila név nem létezik, ezért Pistának szólították. Később Attila hun vezérről szóló olvasmányokat talált, ez felkeltette érdeklődését az irodalom iránt.

Amíg a két gyermek távol volt, édesanyjuk keményen dolgozott, hogy visszahozza őket. Szerzett egy bérlakást a Gubacsi úton, majd munka közben súlyos baleset érte, a lábadozás során addig szerzett javai elkalódtak. Etel és Attila 1912. június 19-én tértek haza Öcsödről, a család továbbra is nyomorban élt a Ferencvárosban.

Sokat betegeskedett, 1913 vége felé súlyos tüdőgyulladás döntötte ágyának. József Jolán állást szerzett a bőrklinikán,

majd 1914. augusztus 22-én feleségül ment Pászti Elemérhez. A család ekkor a férje Üllői út 63. szám alatti lakásába költözött át.

József Attila 1912–1913-ban először az Ipar utcai népiskolában, egy költözés után pedig a mai Mester utca 67. szám alatti iskolában járta a II. osztályt. Napjait nagyrészt az utcán töltötte, a kenyérgyűjtés szabályos és szabálytalan módjaival is megpróbálkozott. Írásai erről tanúskod-

nak: „Kivettem a részemet az üzletek előtt való álldogálásból – volt úgy, hogy este kilenc órakor odaálltam az élelmiszerüzem előtt várakozó sorba és reggel fél nyolckor, mikor már sorra kerültem volna, jelentették ki az orrom előtt, hogy nincs több zsír. Úgy segítettem anyámnak, ahogyan tudtam. Vízet árultam a Világ moziban. Fát és szemet loptam a Ferencvárosi-pályaudvarról, hogy legyen fűtenivalónk. Színes papírforgókat csinál-

tam és árusítottam a jobb sorsban élő gyerekeknek. Kosarakat, csomagokat hordtam a vásárcsarnokban.” (József Attila: *Curriculum vitae*, részlet)

József Attilát követte a balsors, élete során kétszer fogták perbe írásai miatt. A költő hétszer követett el öngyilkosságot, az utolsó az életébe került. Kérdés, hogy baleset volt vagy önmaga vetett véget az életének. Balatonszárszón, a vasútállomá-

Fotó: Fortépan

mezzük. A költő gyermekkorától kezdve sok helyen lakott, öt különböző családi közegben formálódott. A lázadó költőt proletár tollforagónak, majd fasiszta költőnek is nevezték. József Attila a Gát utca 3-ban, az első emeleten született, majd a 8. és 24. számú bérházba költöztek, onnan a Ferenc tér 11. szám alá. A lakbérhátralékok miatt kellett sűrűn költözködniük. Érdekes, hogy a közelében elhelyezkedő Mária Valéria nyomornegyedben nem laktak, nem találtunk erre vonatkozó információt. Feltehetőleg, hogy járt a szükséglakótele-

Szülőházának (Gát u. 3.) udvara 1949-ben

Fotó: József Attila Emlékhegy

Szülőházának bejárata a költő emléktáblájával

son egy nem menetrend-szerű vonatot várakozott, amikor át akart bújni alatta, a vonat elindult s a

kampós csatlakozó megütötte a fejét. Eszméletét veszítette, a hosszú kabátját feltekerte a kerék s az egyik karját már csak a bőr tartotta, életét veszítette. A költőt nem pénz, hatalom, nemesi származás tette híressé. Nyomorúságos sorsa kiemelte az egyéniségében kiforrott tudást, szelleme ma is köztünk él.

József Attila-lakótelep

Építésének rövid története

••• Gönczi Ambrus

Az Üllői út – Ecseri út Epreserdő sor – Táviró utca által határolt 90 hektáron épült 1957 és 1981 között az a lakótelep, melynek építése még a

magyar filmművészetre is hatással volt. Itt forgatta *Keleti Márton* máig nagy népszerűségnek örvendő filmjét, a *Hattyúdalt*, melynek betétdala, a *Villa Negra*, sokáig a Kossuth Rádió hétfői kívánságműsorának kihagyhatatlan száma volt *Páger Antal* előadásában.

Egészen pontosan 1957. október 7-én kezdtek bontani a Mária Valéria telep nyomorúságos és egészségtelen házait. A helyére építendő lakónegyed kialakítására több elképzelés is született, de végül *Mester Árpád* beépítési terveit fogadták el. 1952-ben még szovjet típusú, sűrű beépítésű, négyzethálós utcaszerkezetes lakótelepet képzelt el, de nem sokkal később készített egy másik változatot, mely jóval nagyobb területet adott a zöld felületeknek, a hangsúlyosan nem egyenes vonalú utcák mellett pedig mindegyik lakóépület önálló kis szigetként működhetett.

Megvalósítása a bontással párhuzamosan haladt. A még itt élő barakklakók, ha nem is páholyból, de az első sorokból „élvezhették” az új városrész megszületésének kezdeti lépéseit. A lebontott viskók lakóinak egy részét az Üllői út másik oldalán épült modern házakban helyezték el. 1959. június 15-e nevezetes dátum a kerület életében: ekkor került sor az első épület átadására. A Dési Huber utca 18. számú ház első beköltöző lakója egy bizo-

nyos *Jaskó Mihály* volt, őt sok ezer boldog ember követte a későbbiekben.

Az Üllői úti beruházás kísérleti lakótelepnek indult: itt tesztelték a téglablokkos, a kohóhabsalakos, a paneles, majd a nagypaneles építkezési technológiát, annak minden előnyével és hátrányával. 1967-re lényegében befejeződött az érdemi munka, a parkok, a kertek, a játszóterek kialakultak, a telep kétharmadán kiépült a távfűtővezeték. 1977–1978-ban déli irányba, a Pöttyös utca felé kibővült a lakótelep és tízezer lakos nőtt ki a földből. Ezeknek a lakásoknak egy részébe maguk az építők, a Csősz-, a Mélyépítő-, az Út- és Vasútépítő, valamint a 43. számú Állami Építőipari Vállalat dolgozói költözhetek be. Az utolsó házakat 1981-re fejezték be, a különálló épületek szá-

A Mária Valéria-telep Üllői úti házai felett már a József Attila lakótelep tekint ránk (1964)

Fotók: Ferencvárosi Helytörténelmi Gyűjtemény

ma így 207-re emelkedett. Az 1980-as évek elején a József Attila-lakótelep már 26 ezer embernek nyújtott valódi, barátságos otthont.

Természetesen nem csupán lakóházakból állt a telep, az ideköltözők számára infrastruktúrát is kellett kiépíteni. Az első tizenhat tantermes iskolát az Ifjú munkás utca 13. alatt 1961 szeptemberében adták át, az ország legnagyobb ABC-áruháza pedig a Napfény utca 10. alatt nyílt 1964-ben. 1966 májusában művelődési ház várta már vendégeit a Toronyház utcában, majd egy évvel később a minden igényt kielégítő Ezüstsírály Vendéglő is megnyílt a lakótelepen.

Házak a Dési Huber utca – Pöttyös utca találkozásánál (1970 körül)

A Fővárosi Kertészeti Vállalat 1968 márciusában 30 darab 8–10–12 éves fát telepített a Városligetből a József Attila-lakótelepre, április 3-án pedig átadták a két hektárnyi területet elfoglaló nagyjátszóteret. A dolog rendkívüli voltát bizonyítja, hogy a Petőfi Rádió egyenes adásban közvetítette a nagyszabású eseményt. Volt itt minden: mászófal, mászóív, mászókigyó, firkafal, hintaló, golyózó- és kuglipálya, pingpong-asztal, mini golf, labirintus fal és óriás sakk. Maga a fejlesztés összesen kétfélmillió forintba került, egyetlen apró hibával, de ez hamar kiderült: a kis focipályát kivéve az építetők minden talpalatnyi helyet lebetonoztak, úgyhogy ennek bontása viharos gyorsasággal, már a megnyitást követő héten elkezdődött. A játszótéri bontásokban az egyes lakók is részt vettek, de ők inkább éjszaka léptek akcióba, hogy kiássák a hintákat, mondván, hogy a nyirkorgástól nem tudnak aludni.

Ahogy egyre több ház építése fejeződött be, egyre több hibára derült fény is. A lakók nem hagyták szó nélkül ezeket, fórumokat tartottak az illetékesek figyelmének felhívása reményében. Az acéllemez radiátorok többsége öt év után felmondta a szolgálatot, 1000 műanyag kílincsből 900 rossz volt, és az 1x1 méteres

Gárdos-féle fürdőkád sem váltotta be maradéktalanul a hozzá fűzött vérmes reményeket, hogy csak néhány bosszantó példát említsünk. A hibák többségét azonban orvosolni lehetett.

Mégis azoknak, akik addig sokadmagukkal egészségtelen, komfort nélküli lakásban éltek, egy modern lakótelepi lakás birtokbavétele meghatározó, életre szóló élmény volt. A fent említett és nem említett hiányosságokat össze sem lehetett hasonlítani azokkal a lehangoló körülményekkel, melyek Magyarország lakásviszonyait a második világháborút megelőző és azt követő egy-két évtizedben jellemezték.

Fotó: Fortepan/FÓFOTO

Az 1973-ban átadott lakótelepi Pest-Buda Mozi

Ostromnaplók, visszaemlékezések

•••• Gábrriel Tibor

Mihályi Balázs (szerk.): *Ahogy mi láttuk – Budapest ostroma 1944–1945 – Civil naplók és visszaemlékezések I-II.* Erdélyi Szalon Kiadó, Szentendre, 2024. 376 és 320 p.

Tabunak számított a rendszerváltoz(tat)ásig fővárosunk második világháború alatti ostromával foglalkozni. Politikai okok miatt a hadtörténetírás is „féloldalas” lett, a polgári lakosságot ért megpróbáltatások pedig még a családon belül is általában elhallgatásra kerültek. A Vörös Hadsereg katonáinak tömeges fosztogatásai, nemi erőszakai, gyilkosságai, az ostrom után a civil lakosság egy részének malenkij robotra – több évig tartó rabszolgamunkára – hurcolása nem volt publikálható. Az elmúlt negyedszázad ezt a hiányosságot kezdte felszámolni. Ennek egyik eredményeként vehetjük most kézbe a Mihályi Balázs térképész, Budapest ostromának kutatója által gondozott, Budapesten és környékén az ostromot átélt emberek naplóiba, szerkesztett visszaemlékezéseibe, ostromfotókba is betekintést adó, két kötetbe foglalt személyes élményeit.

Anyaggyűjtésük 2019-ben és 2020-ban felhívások közzétételével kezdődött, eredményeként több mint félszáz személy jelentkezett és adott betekintést ostromemlékeibe – a naplók, visszaemlékezések szerzőiről és közléseik jellegéről az első kötet elején tájékozódhatunk. Az első kötet az I-II-III-V-VI-VII-VIII. kerületi, a második kötet a IX-X-XI-XII-XIV. kerületi polgári lakosság és az ostrom által érintett közeli települések (Maglód, Mány, Bia...) lakói személyes emlékeit tartalmazza. Jól ismert, hogy még a korabeli naplók is szubjektív forrásoknak tekinthetők, ez még inkább elmondható az utólag lejegyzett és szerkesztett visszaemlékezésekre. Személyes emlékeik azonban összességükben jó, sok esetben egymást átfedő képet adnak a civil lakosság ostrom alatti életéről, megpróbáltatásairól. Ezt a két esztétikus kivitelű, hiánypótló szerepet betöltő kötetet csak ajánlani tudjuk olvasóinknak.

Képeslapok titkos világa

•••• Oravec Éva

Széman Richárd: *Képeslaptörténetek. Kertvárosi Helytörténeti Füzetek 60. Kertvárosi Helytörténeti és Emlékezet Központ, 2024. 151 p.*

Egy személyes hangvételű korrajz a 20. század elejéről, a század első évtizedeiről a *Kertvárosi Helytörténeti Füzetek 60.* kötete. A szerző, Széman Richárd, a fotózás és az ezzel szorosan összefonódó képeslapkiadás elkötelezett kutatója időutazásra hívja az olvasókat. A korábban megjelent *Képeskönyv – Fényképesek Budapest peremén (KHF 30)* és a *Képes híradás Budapest pereméről (KHF 39)* című köteteket követően tematikus sorozata e zárókötetével válik teljessé a kerület fényképes történetének feldolgozása.

A gazdagon illusztrált kötetet lapozva, Budapest XVI. kerületének múltján túlmutatva egy összetett képeslap-univerzum tárul elénk. A képeslapkiadás történetének rövid ismertetését követően bepillantást nyerhetünk a vállalkozó kedvű fényképesek, a helyi kiadók és az országos műhelyek világába. Megismerhetjük a képeslapok típusait, nézőpontjait, a művészi ké-

peslapokat (és az alkotó művészeket), valamint bepillantást nyerhetünk a báli játékokhoz kapcsolódó képeslapok világába.

A kötetben önálló tematikus egységekben követik egymást a kerület településrészeihez (Cinkota, Mátyásföld, Rákosszentmihály, Sashalom) kapcsolódó képeslaptörténetek. Találkozunk villákkal, üzletekkel, portrékkal, életképekkel, fotóképeslapokkal, helyi lakosok családi lapjaival. Mindezek egyúttal korrajzként, az életmód-történeti, család- és művelődéstörténeti vonatkozásaikban is jelentős forrásértékkel bírnak.

Kötetének különösen nagy erénye, hogy olyan képeslapok is a nagyközönség elé kerültek, melyek idáig ismeretlenek voltak, magángyűjteményekben, családi hagyatékokban őrizték azokat. Most a szerző elkötelezett és szisztematikus kutató munkájának köszönhetően kerültek elő és váltak bemutatathatóvá.

Fővárosunk hídjai

•••• Toma Katalin

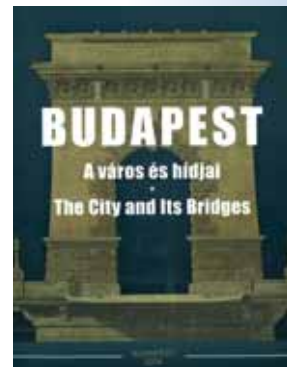
V. László Zsófia: *Budapest – a város és hídjai / The City and Its Bridges. Budapest Főváros Levéltára, Budapest, 2024. 213 p.*

Budapest egyesítésének 150. évfordulója és a Széchenyi láncidő felújítása alkalmából Budapest Főváros Levéltára 2023. június 14. és 2024. május 31. között kiállításon mutatta be a Dunát átszelő budapesti hidak történetét. A kiállítás anyagát kétnyelvű (angol, magyar) katalógusban örökítették meg a kurátorok.

Budapest múltja szorosan összefonódik a Dunával, a folyamon való átkelés bonyodalmaival és lehetőségeivel, a vidéki területek felől itt összefutó utakkal. A kötet ezt az összetett kapcsolatot mutatja be: a főváros terjeszkedése szükségessé tette az újabbnál újabb átkelési helyek létesítését. A hidak építése, lerombolása, felújítása és fenntartása fontos társadalmi-gazdasági folyamatokat indított, egyúttal a Budapestet érintő történelmi események le nyomatait is hordozza. Az új átkelőhelyek visszahatóttak a város arculatára, meghatározták az érintett városrészek fejlődését

és Óbuda, Buda és Pest egységes fővárossá, világvárossá válását.

A kötet kapcsán kiemelendő a gazdag, sokszínű illusztrációs képanyag, ezek mellett szépirodalmi idézetek, visszaemlékezések, hírlapcikkek érzékeltetik, mit jelentett az adott kor embere számára a hidak látványa. A szerkesztők a füles borító adta lehetőségeket is kihasználták: a borító belső részén az egyes hidak történetét végigkísérő, ötletesen megszerkesztett kronológia segíti az olvasót az idő- és térbeli eligazodásban. A kiadvány közli Karácsony Gergely főpolgármesternek és Zubreczki Dávid építészeti szakírónak a kiállítás megnyitóján elhangzott beszédét is, amelyek méltó felvezetései a kötetnek. A könyv hiánypótló munka: ilyen jellegű, a főváros összes hídját magába foglaló, szakmai igényességgel megírt, tudományos-ismeretterjesztő munka – ráadásul angol nyelven is – hiányzott eddig a könyvpiacról.

Im Memoriam Tabán Múzeum

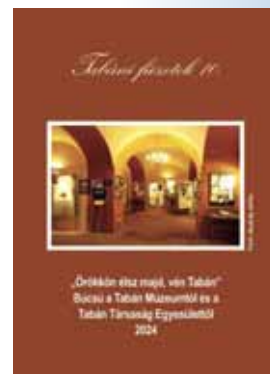
•••• Rojkó Annamária

Jankóné Pajor Ildikó (szerk.): *„Örökkön élsz majd, vén Tabán” – Búcsú a Tabán Múzeumtól és a Tabán Társaság Egyesülettől (Tabáni füzetek 10.), Tabán Társaság Egyesület, Budapest, 2024, 84 p.*
<https://mek.oszk.hu/26700/26769/>

Különös párhuzam vonható az egykori Tabán és az alig tíz esztendeig (2002–2012) virágzó Tabán Múzeum sorsa között. Ahogy a bontásra ítélt budai városrésznek, úgy a helytörténeti gyűjteménynek is drámai sors jutott. A sokat látott Döbrentei utcai Virág Benedek házban ma már csak a kertben álló díófa emlékszik arra a közösségi térre, amelyet az új évezred első évtizedében Jankóné Pajor Ildikó, a múzeum vezetője és számos jeles barátja töltött meg programokkal. Annak idején Vecsey András tabáni képviselő kezdeményezése nyomán – a Budavári Önkormányzat által kialakított helyiségben – nyílt meg a gyűjtemény. Alapját Fischer Árpád helytörténet-kutató anyaga képezte, ám hamarosan jöttek az „őstábi” családok és a hajdani vendéglátósok lezármozottai is, akik örömmel adták át letebe a felmenők relikviáit. (Így kerülhetett

az érdeklődők elé többek között a hajdani Háromcsőrű Kacsa étterem névadó színes állatfigurája is.)

A barokk ház vastag falai között és annak kertjében a törzsközség rövidesen megalapította a számtalan előadást, zenei, irodalmi és művészeti programot rendező Tabán Társaság Egyesületet. Nem (csupán) a nosztalgia, az ismeretterjesztés szándéka is pörgette az egyesületet, amely tematikus kiadványokkal emlékezett meg a városrészhez kötődő személyekről, épületekről, évfordulókról. A Tabáni füzetekből, a múzeum fennállása során kilenc jelent meg. Az egykori közösség tagjai a közelmúltban egy tizedik füzetrel lezárták a sorozatot. A szerzők egyéni szemszögből dokumentálták az egykori Tabán Emlékiállítás és Dokumentációs Központ lezárult történetét. A kiadvány a Magyar Elektronikus Könyvtárból mindenki számára hozzáférhető.

Holokausz Emlékközpont

döntöttek a zsidóellenes intézkedésekről –, és sok családtörténeti feldolgozás is született. A köztes szint azonban, egy-

Zsinagógából egy nemzeti emlékhely született

••• Lénárt András

Nagyközönség előtt a Holokausz Emlékközpont 2004-ben nyitotta meg kapuit. A Középső-Ferencvárosra azért esett a választás, mert a Páva utcában 1924 óta áll a *Baumhorn Lipót* tervezte zsinagóga. Ebben a gyülekezeti élet folyamatos volt, de a kisegítő épületek elbontásával maradt némi tér egy modern épületkomplexum kialakítására. A zsinagóga ma már nem rituális hely, hanem kulturális eseményekre használt impozáns tér, a hitközség egy oldalsó épületrészben tartja a szertartásait.

A zsinagógahez L alakban csatlakozó új épületegyüttesben kisebb rendezvénytermek, könyvtár, a holokausz történetéhez kapcsolódó dokumentumokat őrző gyűjtemény, kutatói szobák kaptak helyet. A fő attrakció az alagsorban található, nyolc tematikus teremben berendezett állandó kiállítás a magyarországi zsidóüldözésről.

Az emlékközpont komplex intézmény, melyben az eltelt húsz év alatt változó intenzitással és hangsúlyokkal, de folyamatos volt a levéltári és könyvtári gyűjtés, a történelmi kutatás, az oktatási programok diákoknak, és továbbképzés a tanároknak. A *Mányi István* tervezte épületegyüttes azzal a szándékkal készült, hogy az utca zajától elzárt, kellően személyes egyben magasztos teret nyújtson az emlékezésnek.

A barnás homokkő színe, a lőrészzerű ablakok, az egymáson kissé elcsúszó sík felületek a zsidóság sokszor szenvedésekkel teli történetét szimbolizálják. A hat monumentális köoszlop az udvar közepén, az eltüntetett közösségek neveinek felsorolása és a falba vésett személynevek a holokausz áldozatait idézik meg.

Az elmúlt években az emlékközpont több, rendszerint hat hónapig látogatható

időszaki kiállítással igyekezett olyan elpusztult világokra irányítani a figyelmet, amely mind-mind hozzáadott Magyarország kultúrájához. A *Vágyott Világok* a győri zsidóság 1867 és 1944 között történetét, míg *A Tóra Fényénél* című tárlat az orthodox zsidóság sokszínű, de mára hazánkban szinte teljesen eltűnt és elfeledett orthodoxia világát mutatta be.

Fotók: Holokausz Emlékközpont

A hazatérése nem kívánatos tárlat megnyitója

kiállítás. Tárlatunk átfogó társadalomtörténeti, mégis emberközeli képet kíván adni a budapesti zsidóüldözésekről. Öt foglalkozási csoport tagjainak életútját követjük nyomon, hogy közelebbről lássuk, milyen változásokat idézett elő a harmincas évek végétől az árjásítás folyamata az egyes emberek életében. Számtalan történeti munka látott már napvilágot a magyar holokauszról – amelyekből megtudhatjuk, hogy kik, mikor és hogyan

2024. október 13-án nyílt, és április elejéig látogatható a *Hazatérése nem kívánatos – Hétköznapi emberek és a Holokausz* című

Egy modern épületkomplexum kialakítására volt lehetőség

egy szakma működése, a pozícióba kerülők, és az állásaikat elvesztők, a kisemmizettek sorsa ritkán látható egy keretben.

Kiállításunk az 1938-as első ún. zsidótörvénytől vizsgálja a kiválasztott foglalkozási csoportok átrétegződését, a zsidóknak minősített emberek állásvesztését és munkaszolgálatba küldését. Az 1875-ben megalakított, tekintélyes ügyvédi kamara, és kifejezetten a zsidó származású újságírók kizorítására létrehozott újságíró kamara tagjainak sorsa tipikus értelmiségi életutakat tár fel. A ház mesterek, a hentesek és a BSZKRT, azaz a budapesti közlekedési vállalat munkavállalóinak történetei a munkások életvilágába nyújtanak betekintést. A múzeumi térben a szakmákat külön-külön „bérházakban”, a háború dúlta várossal együtt igyekeztünk megjeleníteni.

Megemlékezés a BSZKRT munkavállalóiról a tárlaton